

Ålands strukturfonds- program 2014–2020

Utvärderarnas andra delrapport per 31.12.2018

Jukka Teräs, Anna Lundgren & Viktor Salenius

NORDREGIO REPORT 2019:7

Ålands strukturfonds- program 2014–2020

Utvärderarnas andra delrapport per 31.12.2018

Jukka Teräs, Anna Lundgren & Viktor Salenius

NORDREGIO REPORT 2019:7

Ålands strukturfondsprogram 2014–2020
Utvärderarnas andra delrapport per 31.12.2018

Nordregio Report 2019:7

ISBN: 978-91-87295-72-0

ISSN: 1403-2503

© Nordregio 2019

Nordregio
P.O. Box 1658
SE-111 86 Stockholm, Sweden
nordregio@nordregio.org
www.nordregio.org
www.norden.org

Analyses and text: Jukka Teräs, Anna Lundgren & Viktor Salenius

Coverphoto: Elvind Saetre

Nordregio

is a leading Nordic and European research centre for regional development and planning, established by the Nordic Council of Ministers in 1997. We conduct solution-oriented and applied research, addressing current issues from both a research perspective and the viewpoint of policymakers and practitioners. Operating at the international, national, regional and local levels, Nordregio's research covers a wide geographic scope, with an emphasis on the Nordic and Baltic Sea Regions, Europe and the Arctic.

The Nordic co-operation

Nordic co-operation is one of the world's most extensive forms of regional collaboration, involving Denmark, Finland, Iceland, Norway, Sweden, and the Faroe Islands, Greenland, and Åland. *Nordic co-operation* has firm traditions in politics, the economy, and culture. It plays an important role in European and international collaboration, and aims at creating a strong Nordic community in a strong Europe. *Nordic co-operation* seeks to safeguard Nordic and regional interests and principles in the global community. Common Nordic values help the region solidify its position as one of the world's most innovative and competitive.

The Nordic Council of Ministers

is a forum of co-operation between the Nordic governments. The Nordic Council of Ministers implements Nordic co-operation. The prime ministers have the overall responsibility. Its activities are co-ordinated by the Nordic ministers for co-operation, the Nordic Committee for co-operation and portfolio ministers. Founded in 1971.

The Nordic Council

is a forum for co-operation between the Nordic parliaments and governments. The Council consists of 87 parliamentarians from the Nordic countries. The Nordic Council takes policy initiatives and monitors Nordic co-operation. Founded in 1952.

Stockholm, Sweden, 2019

Innehållsförteckning

Förord	6
1. Sammanfattning av slutsatser	7
2. Summary of conclusions	9
3. Uppdragets syfte, metodik och logik	11
3.1. Utvärderingens syfte och metodik.....	11
3.2. Programmets sammanhang (interventionslogik).....	12
3.3. Teoribaserad utvärdering.....	12
4. Omvärldsanalys	14
5. Finansiellt genomförande och indikatoruppföljning	19
5.1. Finansiellt genomförande.....	19
5.2. Indikatorer och uppföljning.....	21
5.3. Finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital".....	25
6. Halvtidsbedömning av strukturfondsprogrammets genomförande	28
6.1. Generell bedömning av programmets genomförande.....	28
6.2. Bedömning av projektens genomförande och dess möjligheter att uppnå de övergripande programmålen.....	30
6.3. Bedömning av tematiska mål och investeringsprioriteringar.....	32
6.4. Genomförande av finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital".....	34
6.5. Övriga synpunkter.....	36
7. Slutsatser	37
8. Rekommendationer	39
Referenser	40
Bilaga 1: Teoribaserad utvärdering	41
Bilaga 2: Intervjulist	42

Förord

Den här rapporten innehåller andra delrapport per 31.12.2018 av utvärderingen av de europeiska regional- och socialfondernas gemensamma operativa program på Åland för perioden 2014–2020. Bakom programmet står två olika EU-fonder med delvis olika krav på de av programmet (med-) finansierade verksamheterna. De förenas dock i ambitionen att i enlighet med Unionens övergri-

pande mål om smart och hållbar tillväxt för alla utveckla och stärka företagande, innovationskapacitet, social integration, arbetsmarknad och miljö på Åland.

Stockholm 24.4.2019

Jukka Teräs,

Senior Research Fellow, Nordregio

1. Sammanfattning av slutsatser

Det åländska programmet "Entreprenörskap och kompetens" godkändes i december 2014 av Europeiska kommissionen. Programmet fokuserar på två insatsområden "Entreprenörskap och innovation" (Eruf) och "Delaktighet och kompetens" (ESF). Programmets målsättning är att utveckla kunskapen och förbättra kompetensen inom arbetslivet, öka sysselsättningen, produktiviteten och innovationskapaciteten, att förnya och diversifiera det åländska näringslivet och att bidra till ett välutbildat, jämställt och aktivt inkluderande samhälle. Finansieringen uppgår till sammanlagt 10 049 000 euro varav 2 322 538 euro kommer från Eruf och 2 701 967 euro från ESF. Ytterligare 5 025 500 euro finansieras med nationella medel. Finansiering från det privata näringslivet är uppskattat till drygt två miljoner. Dessa siffror innefattar även en justering i programbeloppet under slutet av våren 2017, varvid det tillskötts extra medel om 29 000 euro EU-medel i ESF och det beslöts om vissa interna omfördelningar mellan investeringsprioriteringarna.

Strukturfondsprogrammet har "rullat på" ytterligare två år efter den senaste utvärderingen ägde rum under våren 2017. Projektmedlen är i stort sett fördelade, med undantag av riskkapitalfondens investeringar i portfölj företag. Utbetalningsprocessen har också tagit fart, med 35% av projektstödpengarna utbetalda per den 31 december 2018.

Programmet är på rätt väg när det kommer till att nå programmålen, och både Eruf och ESF innefattar innovativa och inkluderande projekt och aktiviteter som bidrar till att nå målen. Indikatoruppföljningen tyder på att Strukturfondsprogrammet på Åland allt väsentligt har goda möjligheter att nå sina mål. För vissa indikatorer inom ESF finns tecken på svårigheter att nå målfyllelse. Samtidigt måste man dock tillägga att några av indikatorerna är komplexa, och ger inte alltid en fullständig helhetsbild av projektresultaten i relation till de uppsatta målen. Intervjuerna med projektägare och med programförvaltningen

har därför varit viktiga för att komplettera utvärderingen.

Strukturfondsprogrammet på Åland, speciellt Eruf-delen, har bistått med stöd till flera "profilprojekt" som vänder sig till en bred målgrupp och med förmåga att samla en stor mängd åländska företag och andra aktörer. Med tanke på inklusiviteten i programmet ser den valda strategin ut att ha lyckats bra hittills. Programmet har redan nu nått en bred kategori av aktörer - ett resultat som skulle ha varit svårt att uppnå med enbart projekt som drivs av enskilda företag och organisationer med fokus på enstaka nischprodukter eller service.

Det åländska finansieringsinstrumentet (riskkapitalfonden) har hittills tagit tio styrelsebeslut på investeringar utav vilka sju är investeringsbeslut (betalt aktiekapital). Investeringsbeslut, tillsammans med förvaltningsarvodet, omfattar bara ungefär 20 % av de tre miljoner euro som har reserverats för företag med medel ur riskkapitalfonden. Man kan ifrågasätta realismen i att investera 100 % av medlen reserverade i riskkapitalfonden före slutet av programperioden utan att vidta ökade åtgärder i marknadsföring av det finansiella instrumentet och ett ökat antal fördjupade förhandlingar med potentiella portföljbolag. Villkoren som ges för det finansiella instrumentet spelar också en väsentlig roll - ett vanligt banklån med låg ränta kan visa sig vara ett mer lockande alternativ för många företag. Det finns ett tydligt behov för ytterligare kommunikation och en fördjupad lärandeprocess för att öka investerings-takten inom det finansiella instrumentet.

Stödmottagarna verkar i stort sett vara nöjda med programmets förvaltning av Ålands landskapsregering, vilket påvisar professionell programförvaltning och tillfredsställande serviceattityd. En del av stödmottagarnas representanter anser dock att informationsspridningen kunde vara ännu mer tydlig och intensiv.

Projektstyrningen i projekten har i stort sett varit professionell och effektiv - men det finns stora skillnader mellan projektägarna när det gäl-

ler förståelse av strukturfondsprogrammets syfte och karaktär, erfarenhet av att styra EU-finansierade projekt, och förmåga att reagera snabbt och effektivt vid förändringar i projektbemanningen.

De genomförda förenklingarna i programgenomförandet (förenklade kostnadsmodellen, schablonkostnaderna uträknat på de direkta personalutgifterna, möjligheten att tillämpa klumpsumma och enhetskostnader/ESF) har välkomnats som positiva element inom projektförvaltningen.

Nordregio rekommenderar angående programmens genomförande och uppföljning:

- Tydligare information och rådgivning till projektägarna gällande uppföljning samt i hur man ska redovisa indikatorer och måluppfyllelse. Det är viktigt att satsa ytterligare på effektiv och intensiv kommunikation med projektägare, också efter projektstart.
- Mer fokus på indikatorer: har några indikatorer målsättningar som är (för) lågt/(för) högt satta? Finns det indikatorer där förändrade makroekonomiska förutsättningar har förändrat syn på målsättningarna? Finns det indikatorer där beskrivningar kunde förtydligas?
- Konsekvent fokus på korta ledtider för utbetalning till projektägare
- Fullt utnyttjande av interna styrgrupper hos projekten för att effektivisera projektimplementeringen men också för att minska risk för kompetenstapp vid t ex organisationsförändring eller personalförändring.
- Dra lärdom av erfarenheter 2014–2020 ang. inrättande av IT-stöd och ge även feedback till EU-kommissionen. Finns det någonting vi kan göra

med tanke på följande programperiod så att samma IT problem inte skall upprepas?

Nordregio rekommenderar angående det finansiella instrumentet riskkapitalfonden:

- Höja investeringstakten så att tidsbrist mot slutet av programperioden inte gör det för svårt att investera det utsatta 3 miljoner euro och fortfarande upprätthålla en professionell analys- och förhandlingsprocess.
- Fördjupa lärandeprocessen snarast vad gäller det finansiella instrumentet. Man bör fortsätta lära av andra riskkapitalbolag speciellt i Finland och i Sverige, Ett lärande seminarium kommer att hållas under (början av) hösten 2019 inom ramen av utvärderingsprocessen.
- Information & kommunikation angående det finansiella instrumentet bör ännu intensifieras.
- Öka medvetenheten och godkännandet för viss risk med riskkapitalverksamheten. Trots höga förväntningar är det normalt att alla investeringar inte ger önskad framgång.
- Öka ytterligare intensiteten i samarbete och dialog mellan Landskapsregeringen på Åland och Åland Utvecklings AB för att bidra till den gemensamma förståelsen av de åtgärder som krävs för att kunna investera de kvarstående resurser under programperiodens tidsfrist på ett professionellt sätt.
- För att förbereda ev. finansiellt instrument under programperioden 2021–2027: Studera noggrant själva produkten "finansiellt instrument" och villkor för finansieringsinstrument; hur skulle man kunna revidera produkten för att den skulle vara ännu mer attraktiv på Åland under 2021–2027?

2. Summary of conclusions

The European Commission approved on 17 December 2014 the "Entrepreneurship and competence" Structural Fund Programme for the Åland Islands. The Programme is built on two major themes: "Entrepreneurship and innovation" (ERDF) and "Inclusivity and competence" (ESF). The Programme aims to develop know-how and enhance work life competences; to increase employment, productivity, and innovation capacity; to transform and diversify the economy of the Åland Islands; and to empower a well-educated, equal and actively inclusive society. The total funding of the Programme is €10,049,000, whereof €2,322,538 is ERDF funding, €2,701,967 is ESF funding, and €5,025,500 is national funding. Funding by the private sector is estimated at slightly over two million euros. These figures incorporate the adjustment in the Programme funding made in late spring 2017: €29,000 in EU-derived ESF funding was added to the original amount and there were some subsequent internal reallocations between the investment priorities of the Programme.

Two years have elapsed in the Programme since the first mid-term review was undertaken in spring 2017. The available funds have by and large been allocated, with the exception that the public Venture Capital fund has invested only a portion of its designated funding. The payment process has also started up: 35% of the transfers to projects had been completed as of 31 December 2018.

Follow-up on indicators suggests that the Programme is well on track to reach its objectives, fuelled by innovative and inclusive projects within both the ERDF and ESF focus-areas. Some ESF indicator values are displaying signs that it will be difficult to reach completion of targets. That being said, many of the indicators are inter-related and complex and may not always present a fully coherent overview of Programme impact. Interviews with the managing authority and with project managers during the review process therefore make up a crucial complement to Programme evaluation.

The Structural Fund Programme in Åland, particularly its ERDF-tranche, has supported several

"profile projects" that target a wide audience and have the capacity to bring together a big group of Åland-based companies and other stakeholders. This strategy seems to have succeeded well in ensuring the inclusivity aspect of the Programme. The latter has already reached a wide array of actors – an outcome that may not have been attainable if supporting only projects driven by standalone enterprises that focus on singular, niche products and services.

The board of the financial instrument in Åland (the public Venture Capital fund) has taken ten decisions so far, seven of which are decisions to make equity investments in companies. The combined total of the investment decisions and fund management fees amounts to only about 20% of the designated funding to be invested in companies. It may not be realistic to expect that all funds will have been allocated on time by the end of the investment period – unless measures are taken to increase market outreach of the financial instrument as well as the volume of serious negotiations with prospective portfolio companies. The conditions attached to investments and loans by the financial instrument may also prove a decisive factor – a normal bank loan with a low interest rate often becomes the more appealing alternative for companies. There is a clear need for increased communication and a deepened learning process in order to step up the pace of investments made by the public Venture Capital fund.

The beneficiaries come across as generally satisfied with the Programme management efforts undertaken by the Government of Åland. The testimonials suggest that the administration of the Programme is professional in nature and that the service mentality vis-à-vis the beneficiaries is satisfactory. Some of the interviewed beneficiaries point out, however, that the spread of information relating to the Programme could be made even clearer and more intensive.

Project management within the beneficiary organisations has been generally professional and efficient in nature – but there seem to be significant divergences between the different project

managers in their level of understanding of the aim and character of the Structural Fund Programme, their prior experience in managing EU-financed projects, and their capacity for quick and agile responses to project team changes.

The efforts in streamlining Programme implementation (streamlined funding framework, template calculations based directly on the labour costs, the option to deal in lump sum payments and unit costs/ESF) have been welcomed as positive developments of the Programme's administrative process.

Nordregio recommends with regard to Programme implementation and follow-up:

- Clearer instructions and support to project managers regarding indicator reporting and follow-up of Programme progress. It remains important to increase the efficiency and intensity of communication with project managers, including after the launch of a project.
- Increased focus on indicators: Have any indicator target values been set too low/too high? Has the outlook on progress changed for any indicator due to changes in macroeconomic circumstances? Are there any indicator descriptions that require clarification?
- Consistent efforts to keep the turnaround time on payments to beneficiaries as short as possible.
- Making full use of intra-project steering committees as a means to streamline and improve project implementation as well as to decrease the risk of losing valuable experience and knowledge in case of personnel transition or organizational restructuring.

- Learning from the experiences of the 2014–2020 Programme Period by increasing the IT support capacity and giving feedback on IT systems to the EU Commission. What can be done to avoid repeating previous IT complications?

Nordregio recommends with regard the financial instrument i.e. the public Venture Capital fund:

- Exploring the possibilities to speed up the Venture Capital investment process – but maintaining at the same time the professional analysis and negotiation process
- Giving due consideration to and raising awareness of the fact that Venture Capital investment processes are time-consuming compared to, for example, normal business development funding.
- A deepened learning process about Venture Capital, by way of measures such as the seminar event to be held in autumn 2019 in Åland.
- Intensify the dialogue between Landskapsregeringen på Åland and Åland Utvecklings AB to increase the common understanding about the financial instrument
- Further intensifying communication and information sharing about the financial instrument.
- Comprehensive analysis of the product, rationale, and funding conditions attached to the of the current financial instrument, as a means to revise it and ensure the attractiveness of a potential financial instrument included in the 2021–2027 Programme Period.

3. Uppdragets syfte, metodik och logik

3.1 Utvärderingens syfte och metodik

Det överordnade målet med andra halvtidsutvärderingen är enligt anbudsunderlaget att utvärdera de enskilda insatsernas inverkan på de resultatmål för sysselsättning, omsättning och förädlingsvärde som är uppsatta för de särskilda mål som delfinansieras av regionalfonden (Eruf). Utvärderingen som baseras på kvantitativa och kvalitativa metoder består av analys och utvärdering av information som samlats in från offentliga myndigheter, bl.a. offentlig statistik som jämförs med de i programmet fastställda indikatorerna och målvärdena. Analysen kompletteras med intervjuer med representanter från programorganisationen och med projektägare.

Tabell 1 visar ett sammandrag av Strukturfonnsprogrammet på Åland.

Metodik

Utvärderingsprocessen utgör tillsammans med förvaltningsmyndighetens uppföljningssystem en helhet som stöder varandra i utvecklingen av programgenomförandet så att programmets resultat och effekter i så hög grad som möjligt skall bidra till programmets övergripande målsättningar. Utvärderingsresultatet kommuniceras i utvärderingsrapporterna samt genom lärandeprocessen och -dialogen.

Utvärderingen innefattar en bakgrundsanalys av programområdet med utgångspunkt i utvärderingsuppdraget, resultatanalys av projekten, resultatanalys av förvaltningen och programmet som helhet, och en övergripande effektanalys enligt beskrivning i anbudsunderlaget.

Tabell 1: Strukturfonnsprogrammet på Åland, sammandrag

Prioriterat område	Fond	Unionens stöd (i euro)	Proportion av unionens totala stöd till det operativa programmet	Tematiskt mål	Gemensamma och programspecifika resultatindikatorer för vilka ett mål har fastställts
1	ERDF	2 322 538	46.2%	01 – Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation 03 – Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, jordbrukssektorn (för EJFLU) och fiske- och vattenbrukssektorn (för EHFF)	[6, 4, 5]
2	ESF	2 502 142	49.8%	08 – Främja hållbar sysselsättning av god kvalitet och stödja arbetskraftens rörlighet 09 – Främja social inkludering och bekämpa fattigdom och diskriminering 10 – Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande	[CR01, CR02, CR06, 05, 01, 03, CR03, CR07, CR05, 04]
3	ESF	199 820	4,00%	1 – Tekniskt stöd	

3.2 Programmets sammanhang (interventionslogik)

Utvärderingen utgår ifrån den så kallade "interventionslogiken" som visualiserar hur man rent logiskt menar att valda interventioner kan och skall påverka situationen inom programområdet. I interventionslogikens orsakskedja inleds hierarkin av indikatorer med insatserna, dvs. med de finansiella och/eller administrativa resurser som skall bidra till programmets olika projekt och verksamheter i syfte att nå de operativa eller åtgärdsrelaterade målen. Styrdokumentet/guiden från kommissionen¹ har använts för att genomföra utvärderingen i enlighet med kommissionens riktlinjer om utvärdering och övervakning.

Interventionslogiken framlades i detalj i den första utredningsrapporten. Figur 1 nedan sammanfattar interventionslogiken.

Ålands strukturffondsprogram innehåller tre olika prioriteringar:

Prioritering 1: ERDF forskning, teknisk utveckling och innovation

01 – Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

03 – Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, jordbrukssektorn (för EJFLU) och fiske- och vattenbrukssektorn (för EHFF)

Prioritering 2: ESF

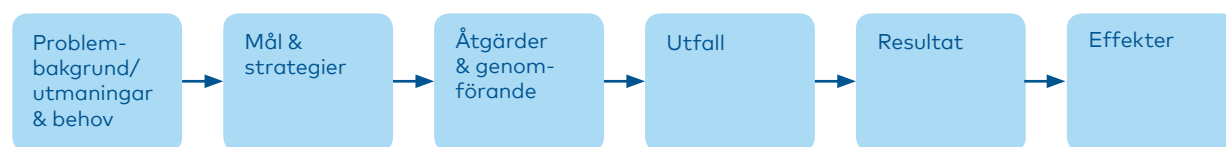
08 – Främja hållbar sysselsättning av god kvalitet och stödja arbetskraftens rörlighet

09 – Främja social inkludering och bekämpa fattigdom och diskriminering

10 – Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande

Prioritering 3: ESF Teknisk stöd

Figur 2 (nästa sida) illustrerar interventionslogiken av Ålands strukturffondsprogram.

Figur 1: Interventionslogik.

1 http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations-guidance-documents/2013/the-programming-period-2014-2020-guidance-document-on-monitoring-and-evaluation-european-regional-development-fund-and-cohesion-fund

3.3 Teoribaserad utvärdering

Enligt "Utvärdering av strukturffondsprogram 'Entreprenörskap och kompetens' för landskapet Åland för perioden 2014–2020" (Anbud till Ålands landskapsregering, december 2016) ska en kompletterande analys av programindikatorerna genomföras så att bedömning av validiteten av uppgifterna kan göras.

Nordregio stämde av halvtidsutvärderingsrapportens upplägg med programförvaltningen den 30 januari 2019, och då bestämdes att den grundliga analysen av strukturffondsprogrammet med teoribaserad utvärderingsmetod som huvudprincip skall genomföras som en del av slututvärderingen. Det bestämdes också att huvudprincipen av teoribaserad utvärdering skall introduceras i rapporten 2019.

Teoribaserad utvärdering (Theory-based impact evaluation) syftar primärt till att analysera frågor kring *varför, hur* och *under vilka förutsättningar* policies och program orsakar avsedda eller observerade resultat. I EU-kommissionens styrdokument/guide Evalsed Sourcebook: Method and Techniques (https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/guide/evaluation_sourcebook.pdf) lyfts teoribaserad utvärdering fram som ett angreppssätt för att utforska och förstå mekanismerna bakom förväntade policyresultat och jämföra dessa med faktiska resultat. Den teoribaserade utvärderingen kommer framförallt att genomföras i den slutliga utvärderingen av Ålands strukturffondsprogram, men redan i halvtidsutvärderingen introduceras detta förhållningssätt och metod.

(Mer information om teoribaserad utvärdering se Bilaga 1)

Strukturfondsprogrammets insatsområden: Entreprenörskap och innovation (Eruf), Delaktighet och kompetens (ESF), Tekniskt stöd (ESF)

Övergripande mål:

är att utveckla kunskapen och förbättra kompetensen inom arbetslivet, öka sysselsättningen, produktiviteten och

Effekter:

- (1) främja hög sysselsättning och kvalitet i arbetet
- (2) förbättra tillträdet till arbetsmarknaden
- (3) stödja arbetsmarknadens rörlighet
- (4) främja en hög utbildningsnivå och öka den sociala delaktigheten

Särskilda mål (Eruf) 1, 2; (ESF) 3, 4, 5, 6, 7:

1. Att främja affärsutveckling, tillväxt och innovationer
2. Att främja konkurrenskraft hos små och medelstora företag (SMF)
3. Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden
4. Minskad risk för marginalisering
5. Uppgradering av kunskaper, färdigheter och kompetens av arbetskraften
6. Flexibla och relevanta utbildningssystem
7. Tekniskt stöd

Resultat:

Eruf 1 + 2

- ett högkvalitativt kunskapsinnehåll i produkter, tjänster och processer
- en ökad andel innovativa och tillväxtorienterade små och medelstora företag
- ett företagsklimat där uppkomsten av nya företag och affärsprojekt främjas och redan etablerade företag utvecklas utifrån den kärnkompetens som finns i regionen eller företaget i enlighet med smart specialisering

ESF 3 + 4 + 5 + 6 + 7

- att minska antalet arbetslösa och skillnaderna mellan antalet arbets-sökande och antalet lediga arbetsplatser på arbetsmarknaden
- att hitta system för att fånga upp inaktiva (icke arbetssökande) utanför de nuvarande systemen
- att flera personer har ökat sitt deltagande i samhället
- att öka kompetensen hos den enskilda individen så att en ökad rörlighet på arbetsmarknaden kan nås
- att skapa flexibla och förändringsbenägna utbildningssystem för att erbjuda arbetsmarknaden kompetens för de behov som finns och samtidigt förstärka konkurrenskraften hos företagen på Åland
- att förenkla administrationen för förvaltningsmyndigheten

Operativa mål:

1. en breddad innovationsbas och affärsutveckling av nya innovativa idéer + diversifierat ekonomin + främja entreprenörskap genom smart specialisering
2. ett gynnsamt företagsklimat som främjar uppkomsten av nya företag och affärsprojekt (även etablerade företag) + SMF internationaliserings- och samarbetspotential
3. en ökad rörlighet på arbetsmarknaden + minskad arbetslösheten (fokus på ungdomar och deras integration på arbetsmarknaden)
4. lika möjligheter och aktivt deltagande + förbättrad anställningsbarheten
5. lika tillgång till livslångt lärande för alla åldersgrupper i + höja arbetskraftens kunskaper, färdigheter och kompetens + flexibla utbildningsvägar inklusive genom yrkesvägledning och validering av förvärvat kompetens
6. utbildningens relevans för arbetsmarknaden + förstärkt yrkesutbildningssystem
7. att öka medvetenheten av ålänningar om vad som kan finansieras genom

Utfall:

- 1.1 Förädlingsvärde per arbetstimme för valda branscher
- 2.1 Förändrad omsättning i SMF
- 2.2 Förändrad sysselsättning (anställda) i SMF
- 3.1 Icke förvärvsarbetande som söker arbete efter avslutad åtgärd
- 3.2 Deltagare i utbildning efter avslutad åtgärd
- 3.3 Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande 6 månader efter avslutad åtgärd
- 3.4 Deltagare i utbildning, som leder till examen, en lärlingsutbildning eller en praktikplats 6 månader efter att de lämnat projektet
- 4.1 Missgynnade deltagare som söker arbete, studerar, får kvalifikation, deltar i sysselsättning, inklusive egenföretagande, 6 månader efter avslutad åtgärd
- 4.2 Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande, 6 månader efter avslutad åtgärd
- 4.3 Långtidsarbetslösa
- 5.1 Deltagare som erhållit en kvalifikation efter avslutad åtgärd
- 5.2 Deltagare med förbättrad arbetsmarknadssituation, 6 månader efter avslutad åtgärd
- 6.1 Antal utbildningsanordnare som tar i bruk en ny metod eller ett nytt system
- 6.2 Antal system som används ännu, 6 månader efter projektavslut
- 7.1 Deltagare i utbildning
- 7.2 Personer med lön som finansieras med tekniskt stöd

Åtgärder:

- smart specialisering och innovation
- entreprenörskap, idéutveckling och nätverkning
- flexibla utbildningssystem och arbetsmarknaden (kompetens och behov)
- social delaktighet och anställningsbarheten
- kompetenshöjning och yrkesvägledningen

Utmaningar och behov (SWOT)

Figur 2: Interventionslogiken av Ålands strukturfondsprogrammet

4. Omvärldsanalys

Inför den kommande programperioden (2014–2020) valde de programansvariga inom Ålands landskapsregering att genomföra en samlad bakgrundsbeskrivning och -analys att användas som underlag och utgångspunkt för den kommande programperiodens åländska strukturfondsprogram. Sammandraget av de viktigaste utmaningarna, styrkorna och möjligheterna inom ramen för Europeiska regional utvecklingsfonden (Eruf) och för Europeiska socialfonden (ESF) presenterades i utvärderarnas första delrapport år 2017.

De behov som lyfts fram inom regionalfondsdelen (Eruf) av programmet motiverar stöd och åtgärder i syfte att:

- åstadkomma en mer diversifierad näringsstruktur med mindre beroende av sjöfartssektorn
- stärka företagens möjligheter till internationalisering, produktivitet utveckling och konkurrenskraft
- bredda basen av små och medelstora företag
- sprida information om kommersiellt tillämpbara innovationer och ny teknik
- skapa kreativa miljöer som genererar idéer till innovativa nya produkter och tjänster
- främja samverkan mellan företag samt med utbildnings- och forskningssektorn
- öka tillgången till riskkapital
- öka näringslivets energieffektivitet och främja övergången till ökad användning av förnyelsebar energi

Inom ramen för programmets socialfondsdelen (ESF) lyfts på motsvarande sätt följande åtgärdsbehov fram:

- vidareutbildning och kompetenshöjande åtgärder bland de anställda
- utveckling av utbildningssystemet så att det motsvarar de stärkta kraven på livslångt lärande
- motverkande av ungdomsarbetslöshet
- underlättande av den sociala integrationen genom olika projekt för inklusion, bl.a. för personer med funktionsnedsättningar
- förbättrad validering av betyg och arbetslivserfarenhet
- ökad representation av kvinnor i näringslivets ledande positioner
- minskad mis-matchning på den åländska arbetsmarknaden

Ekonomisk översikt hösten 2018

Nordregio redogör nedan för relevant information om Ålands ekonomiska utveckling mot bakgrunden av programmets mål, fokusområden och indikatorer. Nordregio har baserat analysen på statistik från Ålands statistik- och utredningsbyrå ÅSUB. Data beskriver i regel situationen år 2016, dvs. det senaste året med tillgänglig officiell statistik. Jämförelser görs med 2014, som utgjorde dataunderlag i den första delrapporten från Nordregio.

Tabell 2: Ekonomisk översikt på Åland – nyckeltal 2014–2018

	2014	2015	2016*	2017*	2018**
BNP till marknadspris (volymförändring, %)	0,3	3,1	1,1	0,5	0,5
Befolkningsförändring (antal personer)	250	67	231	275	260–290
Flyttningsnetto	237	74	234	260	260–290
Relativt arbetsklshetskaptal (%)	4,0	3,8	3,7	3,6	3,7
Konsumentpriser, årlig förändring (%)	1,1	0,1	0,6	1,6	1,2
Kort ränta (Euribor 3 månader, %)	0,2	0,0	-0,3	-0,3	-0,3
Råolja (Brent, USD/fat)	99	52	44	52	75
EUR/SEK	9,10	9,35	9,47	9,60	10,40

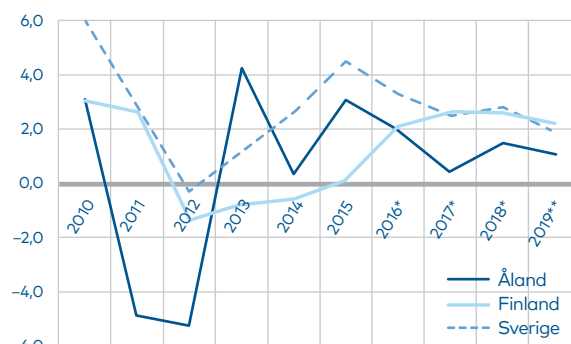
*) Preliminära siffror för BNP och flyttningsnettot 2017 **) Prognoser Källa: ÅSUB, egna beräkningar för BNP, ÅSUB (Befolkning, Arbetsmarknad, Priser). Befolkningsregistercentralen, Finlands bank, US Energy Information Administration, ECB

Källa: ÅSUB Rapport 2018:3

Avplanande BNP-tillväxt

Åland hade en negativ BNP-tillväxt från 2011 till 2012 (figur 3). Året därefter (2013) kom en vändpunkt. Det privata näringslivet hade då ett bra år som drog upp totala BNP med 2,6 procent – trots att den offentliga sektorns volymtillväxt var klart negativ (minus 2,1 procent). Därefter har tillväxten enligt preliminära beräkningar och ÅSUB:s prognoser legat på plussidan. Enligt ÅSUB:s preliminära beräkningar har Ålands BNP-tillväxt under de två senaste åren legat under både Finland och Sverige, med 0,5 procent volymförändring åren 2017 och 2018 (Tabell 2). Prognosen för offentliga sektorns volymtillväxt, efter att ha varit t.o.m. negativ under vissa perioder de föregående åren, är igen blygsamt positiv för 2018–2019. Minskningen i den offentliga sektorns tillväxt har således varit en delorsak till den svaga BNP-tillväxten överlag.

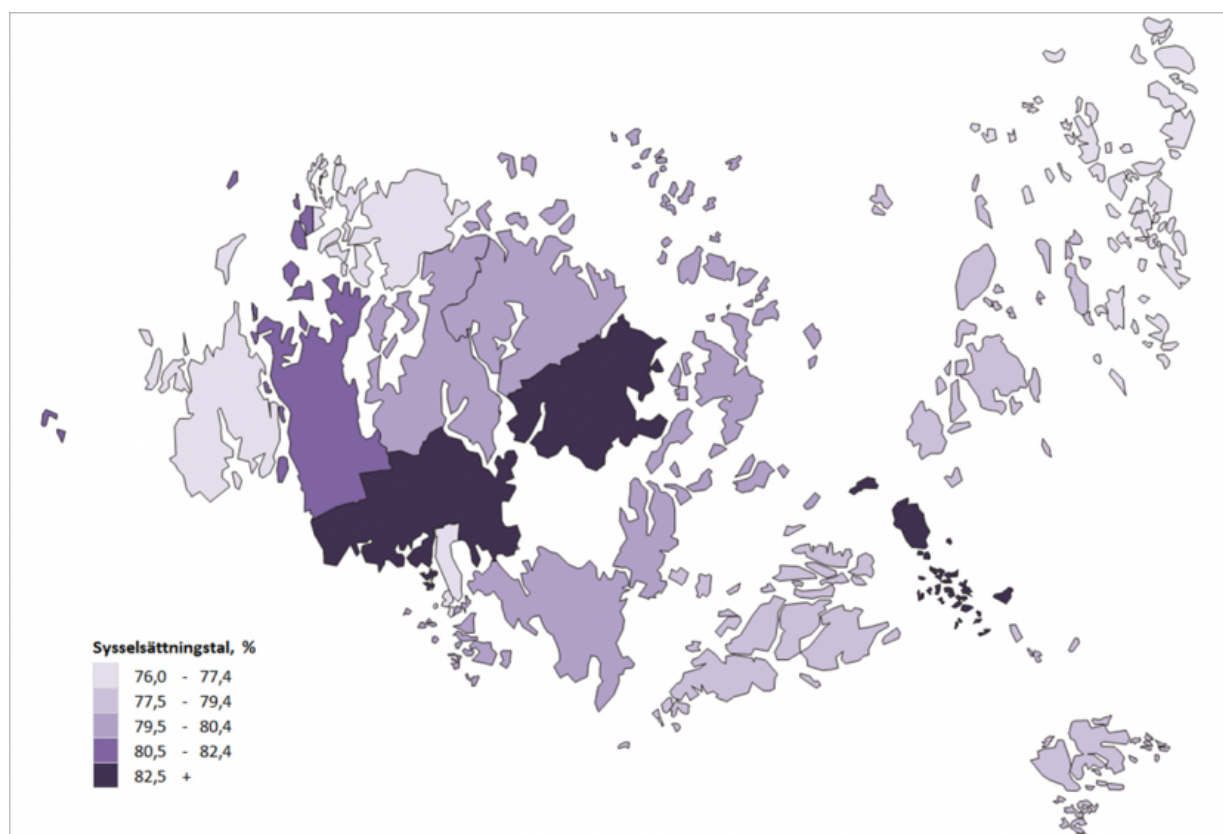
Sysselsättningen ökade med 127 personer under år 2016 (uppgifter för sysselsättningen år 2017 är inte ännu tillgängliga). Sysselsättningstalet för Åland har påvisat en växande trend (79,6 % år 2016 / 78,9 % år 2014). Det relativa sysselsättningstalet år 2016 var högst i kommunerna Jomala, Sottunga

Källa: ÅSUB, Statistikcentralen, SCB
*) Preliminära beräkningar för Åland **) Prognos

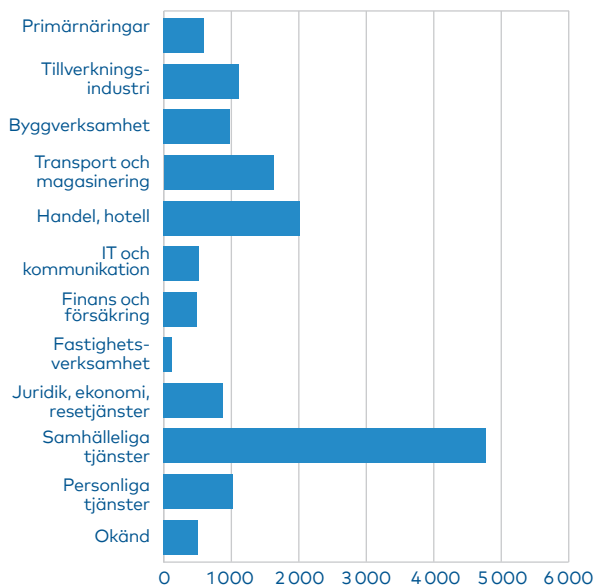
Figur 3: BNP tillväxt för Åland, Finland och Sverige 2010–2019. Källa: ÅSUB Rapport 2018:3

och Sund. Lägst var sysselsättningstalet i kommunerna Brändö, Eckerö, Geta samt Mariehamn. Regionalt sett var sysselsättningstalet högst på landsbygden (81,5 procent), lägst i Mariehamn (77,4 procent) och i skärgården (78,4 procent). I jämförelse med två år tidigare (2014), då de motsvarande talen var 80,9%, 76,6% och 77,5%, har alltså sysselsättningsgraden ökat aningen snabbare i de områden där den tidigare har varit lägst.

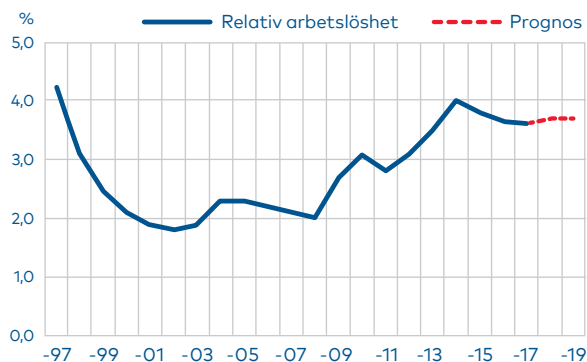
Figur 4: Det relativa sysselsättningstalet 31.12.2016 efter kommun (%). Källa: Ålands officiella statistik, Arbetsmarknad 2018:11

Figuren nedan visar antalet sysselsatta fördelat på näringsgren (aggregerad nivå). Knappt en tredjedel (4 778 personer) av de sysselsatta arbetade inom samhällliga tjänster (offentlig förvaltning, utbildning samt vård och omsorg och sociala tjänster). Två andra viktiga branschgrupperingar är handel, hotell (2 022 personer) samt transport och magasinering (1 629 personer). Näringsstrukturen har hållits relativt oförändrad sedan den första delrapporten av Nordregio.

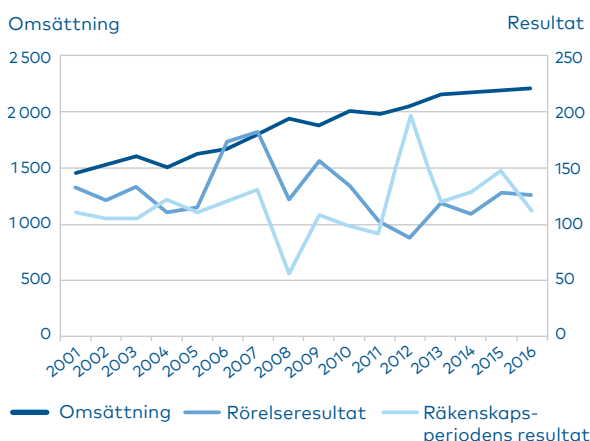
Figur 5: Sysselsättningen enligt näringsgren 2016
Källa: Ålands officiella statistik, Arbetsmarknad 2018:11

Enligt ÅSUB:s prognos hamnar den relativa arbetslösheten på 3,7 procent på årsbasis 2018 och förväntas ligga kvar på den nivån under 2019 (se Figur 6 nedan). Den allmänna trenden av stigande arbetslöshet under de senaste tio åren verkar således ha avmattats något sedan 2014.

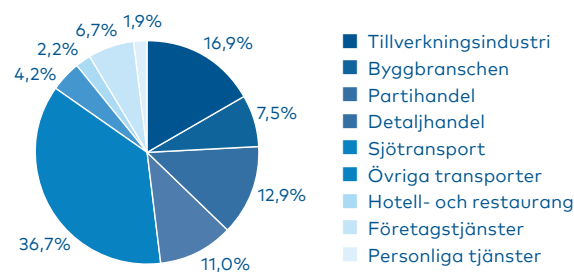
Figur 6: Relativ arbetslöshet 1997–2019
Källa: ÅSUB Rapport 2018:2

I det privata näringslivet – som utgör ungefär 80 procent av ekonomin på Åland, ser vi en fortsatt försiktig tillväxt av omsättningen som följs åt av en liten minskning av rörelseresultatet och en större minskning av räkenskapsperiodens resultat. Denna sistnämnda minskning är en ny utvecklingstrend som skiljer sig från de två föregående åren. Det bör dock betonas att på grund av det åländska näringslivets ringa storlek kan olika bokföringstekniska åtgärder få stor genomslagskraft i statistiken (exempelvis avskrivningar eller reserveringar).

Figur 7: Företagens omsättning och resultat år 2001–2016 (löpande priser), miljoner euro
Källa: Ålands officiella statistik, Företag 2018:1

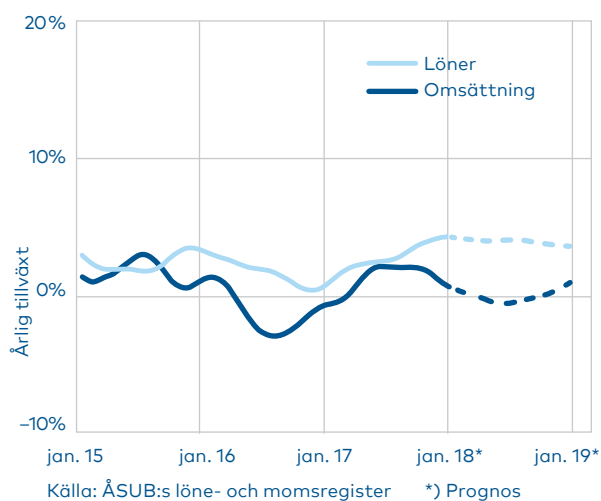
Sett till omsättning är sjötransportbranschen Ålands absolut viktigaste näringsgren. År 2016 stod sjötransportbranschen för den största andelen av omsättningen (ca 36,7 procent). Andra relativt stora branscher är tillverkningsindustri (ca 16,9 procent), partihandel (ca 12,9 procent) samt detaljhandel (ca 11,0 procent). Branschernas andel av omsättningen illustreras nedan. Jämfört med situationen år 2014 har detaljhandels andel sjunkit mest, med 3,2 procentenheter, medan exempelvis partihandels och tillverkningsindustrins andelar ökat.

Figur 8: Branschernas andel av omsättningen år 2016. Källa: Ålands officiella statistik, Företag 2018:1

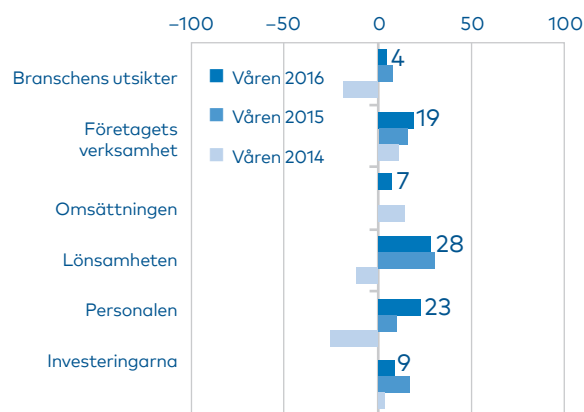
Det privata näringslivet – utvecklingen i branscherna i korthet

Omsättningen växte med i genomsnitt 2,4 procent under perioden efter finanskrisen 2009–2017. Under perioden som visas i figuren (2015–2017) var den dock inte mer än 0,7 procent. Från en svagt positiv nominell tillväxt 2015 sjunker den under nollstrecket året därpå (-1,0 procent), i motsats till den mer optimistiska prognosen från två år tidigare. Preliminära uppgifter angående den samlade omsättningen för år 2017 visar att den nominella tillväxten återigen stärktes något och blev positiv; 1,3 procent (dock fortfarande lägre än lönernas tillväxttakt). Med en inflation på 1,7 procent det året innebär det ändå att värdet på omsättningen de facto minskade. Enligt prognosen för 2018 minskade det privata näringslivets totala omsättning ännu mer än året innan. Tillväxten skulle därmed bli knappt positiv i nominella termer. Den inflationsjusterade tillväxten riskerar uppenbarligen att hamna under nollstrecket 2018. Sammanfattningsvis pekar prognoser på en fortsatt neråtgående trend i den totala omsättningstillväxten inom det privata näringslivet 2018.

Figur 9: Lönernas och omsättningens tillväxt inom det privata näringslivet (löpande värden, årlig procentuell tillväxt) januari 2015–mars 2019
Källa: ÅSUB Rapport 2018:2

I Figur 10 representeras förväntningarna inför det kommande året av de mörkaste pelarna. Resultaten från konjunkturenkäten gav återigen barometerutslag åt höger - åt det positiva hållet - för alla indikatorer. Detta avspeglar en gradvis sammanvägd tilltagande optimism hos det privata näringslivet.

Figur 10: Förväntningarna om utvecklingen under 2018 inom det privata näringslivet. Källa: ÅSUB Rapport 2018:2

Den långvariga strukturella omvandlingen inom det åländska jordbruket fortgår. Genom storleksrationaliseringar, lönsamhetspress och nedläggningar av tidigare aktiva jordbruk har antalet sysselsatta inom näringen trendmässigt minskat över tiden. Mer detaljerad analys av jordbrukets utveckling återges i utvärderingen av landsbygdsprogrammet (LBU).

Antal företag

Trenden vad gäller antalet åländska företag har i regel varit växande under de senaste åren. Den 31.12.2017 fanns det 2 565 företag på Åland, majoriteten verksamma inom tjänstbranscherna (knappt 67 procent). Drygt 82 procent av företagen sysselsätter fyra personer eller färre. Flest företag finns i Mariehamn, 990 stycken, eller knappt 39 procent av företagen på Åland.

Antalet företag minskade med 57 under år 2017. Detta beror eventuellt på förändring av grundmaterialet, då ändringar i Skatteförvaltningens datasystem eller databaser kan påverka statistikuppgifterna och tidsseriens jämförbarhet.

Antalet nystartade företag slutade öka under år 2008, för att därefter börja sjunka under det fjärde kvartalet 2008. Efter år 2010 upphörde minskningen, och antalet nystartade företag började öka igen för att nå en topp under år 2013. Efter en andra topp under senare delen av 2015 har antalet nystartade företag hållit sig på en jämn nivå (drygt 50 nystartade företag per kvartal). Intressant är att även antalet nedlagda företag minskade under recessionen, men under åren 2012–2014 har antalet nedlagda företag ökat kraftigt. Under år 2014 var antalet nystartade och nedlagda företag nästan identiskt, 211 nystartade

företag och 210 nedlagda företag. Under år 2016 startades 202 nya företag, medan 141 företag lades ned. År 2017 startades 214 nya företag, och under det första halvåret år 2018 startades 111 nya företag.

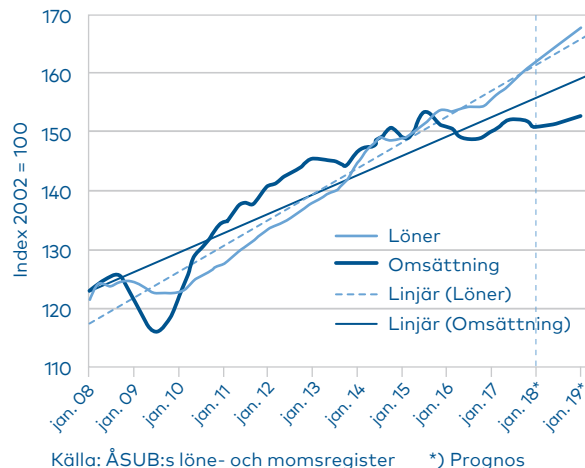
Konjunkturenkät, ÅSUB

Den mörkare kurvan i Figur 11 visar i indexform hur omsättningen i det privata åländska näringslivet återhämtade sig under andra hälften av 2010 efter den djupa nedgången i finanskrisens kölvatten. Därefter följde en period (2011–2015) när den samlade omsättningen växte snabbare än trendnivån, för att i början av 2016 vända ner och hamna under trendlinjen.

Enligt preliminära uppgifter för 2017 och prognosen för 2018 kommer omsättningstillväxten att ligga under trend.

Som källa används bl.a. konjunkturenkäten som skickas ut årligen av ÅSUB och som denna gång besvarades av 301 företag. Frågorna som enkäten ställer berör dels utvecklingen under det senaste året, dels förväntningarna ett år framåt i tiden. Svaren viktas efter företagets storlek. Företagens förväntningar om omsättningens utveck-

ling har för de flesta år under perioden korrekt visat på den riktning som den faktiska utvecklingen sedan tagit. Undantag skedde åren 2014 och 2015, då man var mer optimistisk i förväntningarna än vad utslaget blev.

Figur 11: Lönernas och omsättningens tillväxt i det privata näringslivet januari 2008–januari 2019 (Index, 2002=100). Löpande värden. Källa: ÅSUB Rapport 2018:2

5. Finansiellt genomförande och indikatoruppföljning

5.1 Finansiellt genomförande

Europeiska kommissionen godkände den 17 december 2014 programmet "Entreprenörskap och kompetens" på Åland med finansiering från två fonder, Europeiska regionala utvecklingsfonden (Eruf) och Europeiska socialfonden (ESF).

Programmets strategi är koncentrerad till två insatsområden "Entreprenörskap och innovation" (Eruf) och "Delaktighet och kompetens" (ESF). Målsättningen är att utveckla kunskapen och förbättra kompetensen inom arbetslivet, att öka samsättningen, produktiviteten och innovationskapaciteten, att förnya och diversifiera det åländska

näringslivet och att bidra till ett välutbildat, jämställt och aktivt inkluderande samhälle. Finansieringen uppgår till sammanlagt 10 049 000 euro varav 2 322 538 euro kommer från Eruf och 2 701 967 euro från ESF. Ytterligare 5 024 500 euro finansieras med nationella medel. Finansiering från det privata näringslivet är uppskattat till drygt två miljoner.

Tabellen nedan beskriver Eruf-projekt som har beviljats stöd (läget 31.12.2018):

Den följande tabellen beskriver ESF-projekt som har beviljats stöd (läget 31.12.2018).

Tabell 3: Eruf-projekt som har beviljats stöd (läget 31.12.2018)

Projekt (och stöd-mottagare)	Beviljat stöd	Innehåll	Projektid
Åland Sailing Robots (Högskolan på Åland)	349 516 euro varav Eruf 174 758 euro (utbetalt 277 668 euro varav Eruf 138 834 euro)	Mobil plattform som är autonom och använder vind- och solenergi, som stöd till utvecklandet av seglande robotar	1.1.2016–31.12.2018 (Förlängt till 31.3.2019)
Business Lab Åland (Högskolan på Åland)	345 350 euro varav Eruf 172 675 euro (utbetalt 171 439 euro varav Eruf 85 720 euro)	Främjar nyföretagande och förkortar tiden från idé till kommersialisering för framförallt unga nya företagare	1.2.2015–31.12.2021
Finansieringsinstrument: Offentligt riskkapital (Ålands Utveckling Ab)	3 019 300 euro (lån)	Genomförandet av finansieringsinstrumentet	8.12.2015–31.12.2021 (Investeringsperiod)
Utveckla framtidens företag – från idé till export (Ålands Näringsliv AB)	850 500 euro varav Eruf 425 250 euro (utbetalt 402 773 euro varav Eruf 201 387 euro)	Rådgivningskoncept för entreprenörer med nya idéer samt etablerade företag som vill expandera	1.1.2016–31.12.2020
Energismart Åland (Ålands Teknologi- och energicentrum)	79 683 euro varav Eruf 39 841 euro (utbetalt 26 519 euro varav Eruf 13 260 euro)	Utveckla energirådgivningstjänster och informationskanaler och utveckla Åland som testområde för smarta energisystem	1.10.2016–31.12.2017

Tabell 4: ESF-projekt som har beviljats stöd (läget 31.12.2018)

Projekt (och stöd-mottagare)	Beviljat stöd	Innehåll	Projektid
Emmaus Returcafé (Emmaus Åland r.f.)	973 376 euro varav ESF 486 688 euro (utbetalt 778 701 euro varav ESF 389 351 euro)	Integrera långtidsarbetslösa på arbetsmarknaden	1.1.2016–31.12.2018
Flex-In, en flexibel väg till inklusion Medborgarinstitutet/ Mariehamns stad	634 002 euro varav ESF 317 001 euro (utbetalt 248 029 euro varav ESF 124 015 euro)	Kurssystembygge med bl.a. studiematerial för undervisning i svenska för inflyttade	1.11.2015–30.9.2019 (Förlängt till 31.12.2019)
Returhuset – förstudie Ålands Miljöservice kf	9 700 euro varav ESF 4 850 euro (100% utbetalt)	mottagning, verkstad och butik (förstudie)	3.8.2015–31.8.2016
Mise Textilprojekt Ålands Miljöservice kf	56 546 euro varav ESF 28 273 euro (utbetalt 0)	Returfunktion för textil, bygger på Returhuset- förstudie	1.6.2017–30.6.2018
Hållbar utveckling Ålands Centralandelslag (ÅCA)	54 173 euro varav ESF 27 087 euro (utbetalt 0 euro)	Ett kvalitetsledningsprojekt för hållbart tänkande i organisationen	1.7.2015–31.7.2017
Välkommen in (Ålands Näringsliv)	362 526 euro varav ESF 181 263 euro (utbetalt 358 529 euro varav ESF 179 265 euro)	Öka kompetens och servicenivå bland verksamhetsidkare och personal	1.7.2015–31.3.2017 (Förlängt till 31.8.2017)
HÅY – Helhetsundervisning vid Ålands gymnasium Ålands yrkesgymnasium	231 000 euro varav ESF 115 500 euro (utbetalt 29 780 euro varav ESF 14 890 euro)	Ny utbildningsinsats med digitala verktyg, ett entreprenöriellt tänkande och arbetslivets medverkan	1.1.2017–31.12.2019
Kustens mat Ålands yrkesgymnasium	447 603 euro varav ESF 223 802 euro (utbetalt 138 199 euro varav ESF 69 100 euro)	Erbjuder deltagarna en ny examensgivande kurshelhet inom mathantverk	1.8.2015–31.12.2019
VÅG – Vuxenutbildning i Ålands gymnasium Ålands yrkesgymnasium	513 884 euro varav ESF 256 942 euro (utbetalt 184 070 euro varav ESF 92 035 euro)	Utveckla hållbara strukturer för det livslånga lärandet	1.11.2015–30.9.2018
Skärgårdsakademin Företagsam skärgård r.f.	381 910 euro varav ESF 190 955 euro (utbetalt 0 euro, erhållit förskotts- betalning 148 781 euro)	Fortbilda företagare (och ev.kommunalt anställda) inom främst IKT	1.7.2016–30.6.2019 (Förlängt till 31.12.2019)
En flexibel skola i skärgårdsmiljö Utbildnings- och kultur- avdelningen/Ålands landskapsregering	166 000 euro varav ESF 83 000 euro (utbetalt 70 554 euro varav ESF 35 277 euro)	System som kan trygga en likvärdig undervisning i elevens närmiljö & möjliggör för små skolor att erbjuda lockade lärartjänster	1.8.2015–31.10.2017 (Förlängt till 31.12.2017)
Vägledning Utbildnings- och kultur- avdelningen/Ålands landskaps-regering	170 900 euro varav ESF 85 450 euro (utbetalt 16 102 euro varav ESF 8 051 euro)	Skapar ett system som tryggar likvärdig vägledning	1.1.2017–31.12.2018 (Förlängt till 31.7.2019)
Kompetensutveckling Inpex 2017–2020 Inpex Ab	20 000 euro varav ESF 10 000 euro (utbetalt 0 euro)	Bygga kompetens hos personalen i hållbart tänkande och kvalitetsledningssystem	1.7.2017–31.12.2020

Kompetenshöjande och miljöbesparing Energi- och Miljötekniska Föreningen i Landskapet (EMIL)	301 428 euro varav ESF 150 714 euro (utbetalt 0 euro, erhållit förskotts-betalning 57 420 euro)	Höja kompetensen inom miljö-säkerhet bland de anställda i de olika medlemsföretagen	2.9.2018–20.12.2019
En samordnad sysselsättningsenhet Ung resurs r.f.	294 683 euro varav ESF 147 342 euro (utbetalt 0 euro, erhållit förskotts-betalning 70 000 euro)	Individuellt och flexibelt utformade insatser för att motarbeta långtidsarbetslöshet i synnerhet bland unga	1.7.2018 –31.12.2020
Emmaus växtkraft Emmaus Åland r.f.	309 938 euro varav ESF 154 969 euro (utbetalt 0 euro)	Arbetsverkstäder, samtalsgrupper och workshops för att öka den sociala delaktigheten i samhället och förbättra anställningsbarheten för deltagarna	1.1.2019–31.12.2020

Tekniskt stöd har beviljats till Näringsavdelningen/Ålands landskapsregering för Projektperiod: 1.1.2015–31.12.2020, beviljad finansiering: 399 640 euro varav ESF 199 820 euro (utbetalt 220 770 euro varav ESF 110 385 euro).

5.2 Indikatorer och uppföljning

I detta avsnitt går vi igenom de indikatorer som kopplats till de två fonderna och gör en ansats till att analysera de resultat (värden) som finns tillhanda, samtidigt som vi för en mer generell diskussion om indikatorerna och om de projekt som nu genomförs.

Tabell 5: Resultatindikatorer för Eruf och ESF

Fond	Särskilt mål	Resultatindikatorer	Mål 2023	Källa	Rapportering
Eruf	Att främja affärsutveckling, tillväxt och innovationer	Förädlingsvärde (€) per arbetstimme för valda branscher vilka närmare definierats i programmet	54,2		2017, 2019 och slutrapport
	Att främja konkurrenskraft hos små och medelstora företag (SMF)	Förändrad omsättning i SMF (€) inom alla sektorer, förutom fiske, vattenbruk och primärproduktion	1 405 022 000		2017, 2019 och slutrapport
		Förändrad sysselsättning (anställda) i SMF	6 200	Statistikcentralen, ÅSUB	2017, 2019 och slutrapport
ESF		Icke förvärvsarbetande som söker arbete efter avslutad åtgärd	30 (18 män/ 12 kvinnor)	Landskapsregeringens stöd-tillämpning för EU-stöd	Årligen
	Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden	Deltagare i utbildning efter avslutad åtgärd	50 (25 män/ 25 kvinnor)		Årligen
		Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande, sex månader efter avslutad åtgärd	35 (20 män/ 15 kvinnor)		2019 och slutrapport
		Deltagare i utbildning, som leder till en examen, en lärlingsutbildning eller en praktikplats sex månader efter att de lämnat projektet	50 (25 män/ 25 kvinnor)		2019 och slutrapport

	Minskad risk för marginalisering	Missgynnade deltagare som söker arbete, studerar, får kvalifikation, deltar i sysselsättning, inklusive egenföretagande, efter avslutad åtgärd	45 (16 män/ 29 kvinnor)		Årligen
		Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande, sex månader efter avslutad åtgärd	45 (16 män/ 29 kvinnor)		2019 och slutrapport
	Uppgradering av kunskaper, färdigheter och kompetens av arbetskraften	Deltagare som erhållit en kvalifikation efter avslutad åtgärd	500 (200 män/ 300 kvinnor)		Årligen
		Deltagare med förbättrad arbetsmarknadssituation sex månader efter avslutad åtgärd	100 (40 män/ 60 kvinnor)		2019 och slutrapport
	Flexibla och relevanta utbildningssystem	Antal utbildningsanordnare som tar i bruk en ny metod eller ett nytt system	2		Årligen
		Antal system som används ännu sex månader efter projektavslut	2		Årligen

Resultatindikatorer ERUF (1.1 och 1.2)

Utvärderingsgruppen tog upp redan i den första delrapporten i 2017 att resultatindikatorer för ERUF-delen av programmet är generella och att programmets storlek betyder att dessa makroekonomiska indikatorer för Åland kommer att påverkas betydligt mer av makroekonomiska trender än vilka projekt som implementeras inom programmet. Med detta sagt så blir analysen av dessa resultatindikatorer i viss mån inte lika intressant/viktig som en uppföljning av de andra indikatorerna som beskrivs nedan, men resultatindikatorerna ger i varje fall en värdefull överblick av helhetsläget i den Åländska ekonomin.

Resultatindikatorerna påvisar ett allmänt växande och positivt ekonomiskt läge. I den första delrapporten noterades att förädlingsvärdet per arbetad timme sjunkit till en ordentligt lägre nivå än utgångsvärdet för år 2009, medan de senaste tillgängliga siffrorna (nu från 2016) visar att förädlingsvärdet håller sig över referensvärdet för 2009 och har möjlighet att uppnå målvärdet. Även omsättningen i SMF har stigit avsevärt mellan de två rapporteringsåren och kommer troligtvis att nå målvärdet innan programperiodens slut. Trots den allmänt positiva sysselsättningssituationen på Åland har sysselsättningen inom SMF inte utvecklats

markant. Man skall dock vara försiktig med att dra slutsatser om programmets då effekten av omvärldsfaktorer är svåra att mäta (se också: Guidance document on monitoring and evaluation, European Cohesion Fund/European Regional Development Fund 2014).

Utfalls/aktivitets-indikatorer Eruf

Som den första delrapporten anmärkte uppvisar indikatorerna i nedanstående lista flera exempel på tydliga aktivitetsindikatorer (input) som mäter volymen av deltagande och engagemang i programmets projekt, samt även några utfallsrelaterade (output) indikatorer (exempelvis antalet nya årsarbetsplatser) som påminner mer om resultatindikatorer och som uppvisar generella men mätbara effekter.

Den allmänna trenden i hur indikatorerna utvecklats under två år påvisar i flera fall ett positivt programengagemang, till den grad att många av målvärdena för 2023 redan har uppnåtts. Ett litet antal indikatorer har inte påvisat uppmätta förändringar eller tillräcklig förändringstakt. Rapporteringen av dessa indikatorer är visserligen beroende av de enskilda projektens rapportering, vilket kan bidra till att uppföljningen blir ojämn. Det bör även tilläggas att en del av företagen i

Tabell 6: Resultatindikatorer

Resultatindikator	Utgångsvärde	Mål (2023)	Resultat 2016 (senast möjliga år)
Förädlingsvärde per arbetstimme för valda branscher ² (€)	41,9 (2009)	54,2	43,0
Förändrad omsättning i SMF ³ (€)	1 255 434 000 (2012)	1 405 022 000	1 400 561 000
Förändrad sysselsättning (anställda) i SMF	6 069 (2012)	6 200	5 567

indikatorstatistiken troligen räknas tillgodo inom båda prioriteringsområdena.

Samtliga indikatorer kommenteras översiktligt nedan med utgångspunkt i de rapporter som föreligger från programgenomförandet upp till slutet av 2018/början av 2019. Gällande de pro-

gramspecifika delarna så påvisar affärsutveckling och nyföretagande fortfarande mycket positiva trender, medan resultat vad gäller miljöledningssystem och energieffektivisering inom SMF fortfarande står stilla.

Tabell 7: Utfallsindikatorer/Aktivitetsindikatorer för ERUF - 1.1 Främja affärsutveckling, tillväxt och innovationer och 1.2. konkurrenskraft hos SMF

Generella	Mål 2023/ Uppnått resultat 2018	Kommentar
1.1 och 1.2 Antal företag som får stöd	25/33 och 50/203	Målet för 2023 har redan nåtts. Ett stort antal företag får stöd inom både 1.1 och 1.2
1.1 Antal företag som får annat stöd än bidrag (Riskkapital)	20/7	7 företag har fått finansiering genom riskkapitalfonden. I förhållande till målsättningarna lågt utfall både antal företag och finansiering.
1.1 och 1.2 Antal företag som får annat stöd än ekonomiskt	10/26 och 50/203	De redovisade utfallen ligger långt över målsättningarna för 1.1. och 1.2. Möjligtvis var målsättningarna satta för lågt.
1.1 och 1.2 Nya årsarbetsplatser (sysselsättningsökning)	10/29,85 och 570	Tydlig förbättring och inom 1.1, ingen rapporterad förändring inom 1.2.
1.1 Privat investering som matchar offentligt stöd till innovations- eller FoU-projekt	3 100 000/ 892 613	Privata investeringar som matchar det offentliga stödet bedöms som substantiella och väl i linje med målsättningar för programmet (Obs. Dock inte i önskad takt när det gäller matchning inom riskkapitalfonden)

2 Valda branscher (Statistikcentralens näringsgrensindelning 2008) återspeglar för Åland relevanta branscher: 10_12 Livsmedelsframställning, 13_15 Textilvarutillverkning, 16 Tillverkning av trä och varor av trä, kork, rotting och dylikt utom möbler, 17_18 Pappers och pappersvarutillverkning, 20_22 Kemisk industri, 23 Tillverkning av andra icke metalliska, mineraliska produkter, 24_25 Stål och metallframställning, 26_27 Tillverkning av datorer, elektronikvaror och optik, 28 Tillverkning av övriga maskiner, 29_30 Tillverkning av motorfordon, släpfordon och påhängsvagnar, 31_33 Tillverkning av möbler, 58_63 Förelagsverksamhet, 64_66 Finansförmedling utom försäkrings- och pensionsfondsverksamhet, 69_75 Juridisk och ekonomisk konsultverksamhet, 77_82 Uthyrning och leasing, 85 Utbildning, 86_88 Hälsa och sjukvård.

3 Insatserna riktas till SMF inom alla sektorer, förutom fiske, vattenbruk och primärproduktion.

1.1 och 1.2. Antal företag som får stöd för att introducera för marknaden nya produkter	25/10 och 5/7	Målet delvis nått för 1.1 och för 1.2. har målsättningen överträffats. Dock finns här ett mått av "bedömning" av vad som utgör nya produkter vilket kan göra rapporteringen svår att validera.
1.1 och 1.2. Antal företag som får stöd för att introducera för företaget nya produkter	25/23 och 15/43	För 1.1 är målvärdet nära att uppfyllas och för 1.2 har målen överträffats. Även här finns potentiellt svårigheter med bedömning av indikatorn.
Programspecifika		
1.1. Projekt för samverkan mellan näringsliv och högskola	2/2	Målen för programperioden är uppnådda med 2 projekt, ingen förändring från 2016.
1.1. Blivande nyföretagare i en företagskuvös	10/19	Målet överträffats med nästan det dubbla.
1.2. Företag som infört miljöledningssystem	15/0	Resultatet för denna indikator är 0 för ett mål om 15 företag. Det är således viktigt att kontrollera och analysera utfallets orsaker.
1.2. Företag som infört energieffektiviseringsprogram	30/0	Resultatet för denna indikator är 0 för ett mål om 30 företag. Det är således viktigt att kontrollera och analysera utfallets orsaker.

Resultatindikatorer ESF

Som det konstaterades redan i den första delrapporten föreligger det för ESF inte samma typ av generella resultatindikatorer som för Eruf. De mest omvärldskänsliga indikatorerna för ESF är t.ex. indikatorer som beaktar huruvida deltagare kommit i sysselsättning efter deltagande i programåtgärder. Dessa är mycket känsliga för konjunkturen – även om kurser och utbildningar varit bra och väl genomförda så är det möjligt att utfallet blir dåligt om inte arbetsmarknaden är gyn-

sam. Det förefaller därför mer relevant att minst lika aktivt diskutera huruvida interna målsättningar inom projekten kommer att kunna nås, som att bevaka de allmänna indikatorerna för att kunna härleda projektrelaterade framsteg.

I tabellen nedan uppdateras resultatindikatorerna med aktuella siffror för 2018 samt med kommentarer om möjligheterna att uppnå de i programmet fastlagda resultatmålen.

De resultatindikatorer för ESF som skall rapporteras för 2019 har sammanställts i tabellen nedan.⁴

Tabell 8: Resultatindikatorer ESF som skall rapporteras 2019

Resultatindikatorer	Särskilt mål (Tematiskt mål)	Investeringsprioritering	Mål 2023/ Situation 2018 (kumulativt)	Kommentar
Icke förvärvsarbetsande som söker arbete efter avslutad åtgärd	Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden (Tematiskt mål 8)	2.1 Minskad arbetslöshet	30/23	Det finns förutsättningar inom ramen för de projekt som nu genomförs för att uppnå de mål som satts för denna indikator. Men det är möjligt att målet inte uppnås till 100%.
Deltagare i utbildning efter avslutad åtgärd	Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden (Tematiskt mål 8)	2.1	50/7	Enligt indikatorn nås inte målet. Möjligtvis värt att dubbelkolla med berörda projekt om allting har rapporterats angående denna indikator.

⁴ I utvärderingsrapporten från år 2017 konstaterades att ett antal resultatindikatorer skall rapporteras först vid senare tidpunkt. Den indikator som fortfarande inte redovisats är "Antal deltagare över 54 år i sysselsättning, inklusive egenföretagande 6 månader efter avslutad åtgärd", de övriga finns beskrivna i tabell 8.

Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande, sex månader efter avslutad åtgärd	Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden (Tematiskt mål 8)	2.1	35/9	Enligt indikatorn svårt att nå målet. Möjligtvis värt att dubbelkolla med berörda projekt om allting har rapporterats angående denna indikator.
Deltagare i utbildning, som leder till en examen, en lärlingsutbildning eller en praktikplats sex månader efter att de lämnat projektet	Minskad arbetslöshet med fokus på ungdomar och ökad rörlighet på arbetsmarknaden (Tematiskt mål 8)	2.1	50/2	Enligt indikatorn nås inte målet. Möjligtvis värt att dubbelkolla med berörda projekt om allting har rapporterats angående denna indikator.
Antal missgynnade deltagare som söker arbete, studerar, erhåller en kvalifikation, deltar i sysselsättning inklusive egenföretagande efter avslutad åtgärd	Minskad risk för marginalisering (Tematiskt mål 9)	2.2 Minskad risk för marginalisering	45/74	Utifrån de projekt som genomförts så ser man ut att nå grupper som identifierats som sårbara. Målvärdet för indikatorn har redan överträffats.
Deltagare i sysselsättning, inklusive egenföretagande, sex månader efter avslutad åtgärd	Minskad risk för marginalisering (Tematiskt mål 9)	2.2	45/31	Det finns förutsättningar inom ramen för de projekt som nu genomförs för att uppnå de mål som satts för denna indikator.
Antal deltagare som erhåller en kvalifikation efter avslutad åtgärd	Uppgradering av kunskaper, färdigheter och kompetens av arbetskraften (Tematiskt mål 10)	2.3 Uppgradering av kunskaper	500/508	Målet har redan uppnåtts.
Antal deltagare med förbättrad arbetsmarknads-situation sex månader efter avslutad åtgärd	Uppgradering av kunskaper, färdigheter och kompetens av arbetskraften (Tematiskt mål 10)	2.3	100/0	Enligt indikatorn nås inte målet. Möjligtvis värt att dubbelkolla med projekt om rapportering angående denna indikator.
Antal utbildningsanordnare som tar i bruk en ny metod eller ett nytt system	Antal utbildningsanordnare som tar i bruk en ny metod eller ett nytt system (Tematiskt mål 10)	2.4 Flexibla utbildningssystem	2/2	Det utsatta målet har redan uppnåtts.
System som används ännu 6 månader efter projektets slut	Antal system som används ännu sex månader efter projektavslut (Tematiskt mål 10)	2.4	2/1	Fullt möjligt att uppnå det utsatta målet.

Aktivitetsindikatorer ESF⁵

För ESF finns även ett stort antal aktivitetsindikatorer att följa upp. Vi påpekar fortsättningsvis att det är mycket viktigt att genomförandeorganisationen håller dessa uppdaterade och säkerställer att man inte missar någon målgrupp/utsatt grupp i genomförandet av programmet. Här måste man även fundera på om någon grupp tillkommit (eller om läget på Åland ändrats) sedan SWOT-analysen för programmet, och huruvida man i så fall behöver uppdatera listan över de grupper/personer som man specifikt vill rikta programmet mot.

⁵ Nordregio följer här modellen från den första delrapporten i att inte ta upp rapporteringen för de enskilda indikatorerna förrän i slutrapporten.

5.3 Finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital"

Ålands strukturfondsprogram "Entreprenörskap och kompetens" innefattar Finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital". Drygt 3 miljoner euro av programmet "Entreprenörskap och kompetens" för programperioden 2014–2020 på Åland är öronmärkt till Ålands Utvecklings Ab som är förvaltare av finansieringsinstrumentet. Bolaget har hittills (fram till januari 2019) investerat riskkapital om totalt 0,395 miljoner euro i sju olika bolag (med förvaltningsarvodet inräknat uppgår det använda kapitalet till cirka 0,6 miljoner euro). Ålands landskapsregering har tillsammans med utvärderingsgruppen valt finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital" som fokusområde för den

andra delrapporten. I det här kapitlet introduceras finansieringsinstrumentet med en beskrivning av dess bakgrund och syfte och med lägesanalys över de investeringar som gjorts genom finansieringsinstrumentet till och med 31.12.2018.

Finansieringsinstrumentet tillskrivs Investeringsprioritering 1b:

"Att främja företagsinvesteringar inom forskning och innovation och utveckla kopplingar och synergieffekter mellan företag, forsknings- och utvecklingscentrum och den högre utbildningssektorn, särskilt främjande av investering i produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation, miljöinnovation, offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering, och stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion, särskilt vad gäller viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål".

Operativt Program för strukturfondsprogrammet (s. 32) konstaterar att tillgången till kapital är en grundförutsättning för etablering av företag och tillväxt i befintliga företag. Offentligt riskkapital kan komma ifråga i de fall den existerande kapitalförsörjningsmarknaden inom programområdet bedöms som liten, antalet aktörer är få och aktiviteten hos aktörerna är begränsad. Bristen på tillgängligt kapital i kombination med företags-ekonomisk kompetens betraktas som ett av de största hindren för att skapa och utveckla företag, särskilt för nystartade företag och företag inom tjänste- och IT-sektorn. För att möta efterfrågan på kapital där marknaden inte förmår möta de behov som finns föreslås möjligheten att använda ett finansieringstekniskt instrument i form av offentligt riskkapital (beskrivs härefter som riskkapital). Med riskkapital avses finansiering av företags egna kapital, och därmed likställt kapital, under de tidiga tillväxtfaserna (sådd, start- och expansionsfas).

Stöd för användandet av finansieringsinstrument såsom riskkapital skall baseras på en förhandsbedömning i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EU nr 1303/2013, artikel 37) vilket omfattar bl.a. en analys av ett marknadsmisslyckande, en bedömning av det mervärde ett genomförande bidrar med, förväntad hävstångseffekt, proportionalitet på insatserna för att mini-

mera snedvridning av marknaden, etc.

En förhandsbedömning av Ålands statistik- och utredningsbyrå om små företags kapitalförsörjning på Åland publicerades år 2012 (ÅSUB rapport 2012:6). Rapporten konstaterade att kapitalförsörjningen på Åland i stort sett fungerar bra men att det finns behov av mer offentligt riskkapital för en liten spets av nya och innovativa tillväxtföretag. Utredningen anmärkte att riskkapitalfinansiering egentligen riktar sig till ytterst få företag: de som är uttalat tillväxtorienterade och ofta har en ny, mer riskfylld affärsidé. Offentligt riskkapital skapar mervärde genom att ge möjligheter till uthållig och långsiktig affärsutveckling och genom att öka trovärdigheten också hos privata investerare.

Av intervjuerna med företagare och banker i utredningen framgick att kapitalförsörjningen i stort sett fungerar bra på Åland. Merparten av företagare som vill starta eller utveckla företag kan få tillgång till kapital, i första hand banklån. Det finns dock grupper av företagare och vissa branscher som kan ha svårare att få finansiering: nya tillväxtföretag, okända/nya personer, tjänsteföretag där säkerhet saknas eller företag inom nya marknadsnischer. Det som tydligt framgår ur både rapporter och intervjuer är att kapital är mer än bara pengar - humankapitalet behöver också stärkas. Riskkapitalförsörjning handlar därför även om att tillgodose behovet av kompetens, kunskap och nätverk, till exempel i form av rådgivning, affärsutveckling och mentorskap. ÅSUB:s utredning rekommenderade bl.a. att Ålands Utvecklings Ab borde fortsätta vara Ålands offentliga riskkapitalbolag – och revidera verksamhetsformen enligt modell från ALMI Invest i Sverige.

Ålands Utveckling Ab som är förvaltare av riskkapitalfinansieringsinstrumentet inom Eruf beskriver verksamheten på sin webbplats (www.auab.ax/eruf):

"ÅUAB ska genom sitt finansieringsinstrument hjälpa små till medelstora tillväxtföretag på Åland att stöd genom ägarkapital eller lån som motsvarar ägarkapital. Investeringen eller lånet placeras i företagets sådd-, start eller expansionsfas. Syftet med en investering ska alltid vara att utveckla mer innovativa produkter, processer inklusive marknadsföring samt diversifiera den regionala ekonomin genom nya verksamheter med en hög tillväxt. Innovation avser förnyelse av företag; projekt som innehåller produkt- och/eller processinnovationer,

som stödjer en innovationsstrategi för smart specialisering på Åland. En produktinnovation kan vara teknologiska och/eller organisatoriska sätt att skapa produkter eller tjänster. De investeringsinsatser som sker genom ÅUAB och ERUF ska kunna komplettera andra former av offentliga insatser och bidra till en effektivare användning av EU:s regionalfondsmedel genom de möjligheter som uppstår. Om det sker en positiv avkastning kan pengarna återinvesteras för liknande ändamål. ÅUAB:s finansieringsinstrument ska användas till investeringar i många företag med mindre belopp. Beloppen genom ERUF och ÅUAB är därför mellan 50.000–200.000 euro inklusive följdinvesteringar. Finansieringsinstrumentet ska investeras på lika villkor, pari passu, som privat kapital i investeringsbolaget.”

Risikkapitalfonden har hittills investerat i sju företag:

Stallhagen. www.stallhagen.com, hantverksbryggeriet som grundades år 2004 har i dag 2 700 aktieägare. Stallhagen har en produktionsanläggning i Grelsby, 18 km från Mariehamn. År 2018 togs en ny modern bryggerianläggning i bruk med en produktionskapacitet på upp till 2,5 miljoner liter per år.

Leakomatic, www.leakomatic.com, Leakomatic grundades 2002 med visionen om att göra livet enklare för fastighetsägare genom att minska risken för vattenskador. Huvudprodukten är en mobilstyrd vattenfelsbrytare.

IRO (International Rescue Organisation) på Åland. Alla som har någon form av sjukvårdsutbildning kan bli medlem i IRO. Med hjälp av dagens teknik (speciellt IRO appen) kan de, som är medlemmar i IRO och som befinner sig närmast den eller de personer som behöver hjälp, snabbt kallas till platsen vid akut olyckshändelse

HelioZenit Ab grundades på Åland år 2008 som ett spin-off projekt av ett företag som specialiserat sig på att lagra solenergi för hushållsbruk. Se www.heliomotion.com

Solel Åland Ab, grundad år 2017. www.solel.ax. Solel Åland säljer och installerar solceller på Åland.

Björkkö AB är ett företag som erbjuder tjänster inom den öppna socialvården. Se www.bjorkko.ax.

Slottsdestilleriet: Destilleriet kommer att ligga intill Kastelholms slott på Åland. Stallhagen och Smaksbyn har medverkat som grundare (pressmeddelande januari 2019).

N.B. Per 31.12.2018 var inte investeringen i Slottsdestilleriet verkställd (först under 2019).

6. Halvtidsbedömning av strukturfondsprogrammets genomförande

Nedan presenteras resultatet av halvtidsutvärderingen av det åländska strukturfondsprogrammet. Det överordnade målet med denna utvärdering är att utvärdera insatsernas inverkan på resultatmål för sysselsättning, omsättning och förädlingsvärde.

De frågor som särskilt belyses i denna halvtidsutvärdering är:

1. Har projektstyrningen i projekten varit professionell och effektiv och vilken betydelse har detta haft för projektens framgång?

2. Hur väl har genomförda förenklingar i programgenomförandet fungerat?

Nordregio stämde av upplägg av halvtidsutvärderingen med programförvaltningen vid ett telefonmöte den 30 januari 2019. Intervjuernas upplägg stämde av per mejl den 11 februari 2019. Mot bakgrund av Riskkapitalfondens stora andel av Eruf, att detta finansieringsinstrument inte tidigare tillämpats på Åland och en stor andel kvarvarande medel i fonden, beslutades därutöver att genomförandet av riskkapitalfonden särskilt skulle prioriteras i utvärderingen.

Den 13–14 februari 2019 genomförde Nordregio totalt 8 intervjuer på Åland, varav 4 med projektägare (2 från Eruf, varav det ena Riskkapitalfonden, och 2 från ESF). Intervjuerna utfördes som halvstrukturerade intervjuer med följande frågor som utgångspunkt:

1. Hur har arbetet gått hittills? Vad har hänt sedan sist?
2. Har projektstyrningen i projekten fungerat väl (varit professionell och effektiv) och vilken betydelse har det haft för projektens framgång?
3. Har projektstyrningen i riskkapitalfonden varit professionell och effektiv? Vilken betydelse har det haft för riskkapitalfondens framgång och för projekt som finansieras via riskkapitalfonden?

4. Att stärka och bredda näringslivet på Åland och att öka sysselsättningen är en övergripande programidé för Ålands strukturfondsprogram. På vilket sätt har projektet/ projekten bidragit till detta? Vilka är förutsättningarna för att denna programidé ska kunna nås?

5. Hur väl har genomförda förenklingar i programgenomförandet fungerat?

6. Hur har kommunikationen kring strukturfondsprogrammet fungerat?

Nordregio genomförde också under februari-mars 2019 intervjuer med tre av riskkapitalfondens portföljbolag. Detta gav ytterligare information om samarbetet mellan riskkapitalfonden och portfölj-företagen samt en bättre och djupare inblick i riskkapitalfondens roll och betydelse för företag och företagande på Åland.

6.1 Generell bedömning av programmets genomförande

Mer än halva programtiden har gått, och totalt har 21 projekt fått stödfinansiering från strukturfondsprogrammet, varav 5 projekt motsvarande 4 644 349 euro från Eruf (dock innefattar detta riskkapitalfonden som inte investerat allt sitt kapital) och 16 projekt motsvarande 4 927 670 euro från ESF. Sedan utvärderingen 2016 har inte några ytterligare projekt beviljats inom Eruf, medan fem projekt tillkommit inom ESF. Hos landskapsregeringen handlar diskussionen angående strukturfonderna nu framförallt om praktiska frågor, om hur man ska följa upp indikatorerna och om att finansieringsinstrumentet Riskkapitalfonden ännu inte investerat mer än en bråkdel (0,395 euro av 3 miljoner euro, med förvaltningsarvode inräknat avrundas de använda medlen till cirka 0,6 miljoner euro) av de tillgängliggjorda medlen.

En av utmaningarna i genomförandet av programmet, menar landskapsregeringen, har varit att få en bra struktur för uppföljningen av projek-

ten. Denna åsikt bekräftas av de projektägare vi möter, som menar att programadministrationen inledningsvis inte varit tillräckligt tydlig med vilka underlag man velat få in för uppföljning. Detta har i vissa fall gett upphov till frustration hos projektägare och i flera fall har det skett förseningar med utbetalningar. Framförallt förefaller det vara redovisning av indikatorer som ställer till med problem för både projektägare och programadministration (vi återkommer till detta längre fram i denna redogörelse). Trots detta säger sig projektägarna ha en bra dialog med programadministrationen, vilket märks till exempel i att man vid extrainsatta möten kunnat reda ut oklarheter och att den återrapportering som ska ske halvårsvis nu löper på.

Vid genomförande av strukturfondsprogram ställer Europeiska kommissionen krav på en viss rollfördelning inom den förvaltande myndigheten, vilket innebär en åtskillnad mellan rollerna för beslutsfattande och uppföljning. Denna rollfördelning är i grunden bra, men den kan också försvåra uppföljningen av indikatorerna då detta behöver göras i samarbete mellan de programansvariga som har en bredare förståelse för målsättningen med programmet och dem som ansvarar för den administrativa kontrollen. Projektadministrationen säger sig idag ha en bra uppföljning, och detta bekräftas också av landskapsregeringens egna revisorer som även gjort en revision av finansieringsinstrumentet Riskkapitalfonden med goda resultat.

Den förenklade kostnadsmodellen som erbjuds projektägarna och som ger dem möjlighet att bli schablonredovisning har inneburit en förenkling för såväl projektägare som programadministration. Det faktum att beslut om tilldelning av nationella medel sker samtidigt som beslut om tilldelning av EU-medel (något man haft på Åland hela tiden i motsats till många andra länder där dessa beslut fattas vid olika tidpunkter) underlättar situationen för projektägarna, liksom att regelverket numera är detsamma för Eruf och ESF. Programadministrationen bedömer att kunskapsnivån om EU-stöd är hög på Åland, bl.a. på grund av att landsbygdsprogrammet och strukturfondsprogrammet når ut till många.

”Vi är väldigt nöjda bland annat med det nya redovisningssystemet. Det som landskapsregeringen vill veta är lönekostnaderna, medan rapportering av kvitton är mindre strikt – de säger att de har förtroende att vi ordnar sådant som är relevant. Större beslut tas således i styrgruppen.”

Försenade utbetalningar av projektmedel är en fråga som några av de intervjuade projektägarna tar upp. Programadministrationen hänvisar till kravet från kommissionen på 90 dagars handläggningstid under förutsättning att alla handlingar är kompletta. Som skäl för fördröjning anför programadministrationen att det ibland varit svårt att få in kompletta handlingar – detta uppfattar vi åtminstone delvis ha att göra med att riktlinjerna för vilka handlingar och på vilket sätt dessa ska redovisas inte varit tydliga gentemot projektägarna. Men det beror också på avsaknad av rapporteringsfunktion i det IT-system som inrättats, vilket lett till högre arbetsbelastning för programadministrationen som emellertid uppger sig snart vara i kapp. Även om de långa ledtiderna är i linje med regelverken utgör de ett likviditetsproblem för flera av projektägarna vars organisationer tvingas ligga ute med pengar under utdragna perioder, ibland också över årsbokslut och årsredovisningar vilket ställer till med ytterligare problem för projektägarna. Nordregio noterar att detta i förlängningen kan leda till en risk att projektägare avstår från att söka medel p.g.a. den ekonomiska risken som detta kan komma att innebära. Kortare handläggningstider och att undersöka eller utvidga möjligheten att betala ut i förskott skulle emellertid kunna bidra till att hindra en sådan utveckling.

”Det blir nog litet av en finansiell risk och likviditetsrisk med att lägga ut pengarna: vi visste ju inte säkert för projekten om vi skulle få in alla pengarna igen efter rapporteringen. Det börjar ibland märkas en känsla bland organisationer att man inte vill vara projektägare längre, och det kan bli en trend som är svår att vända.”

Flera av projektägarna understryker dock den stora betydelsen av strukturfondsprogrammet och hur finansiering genom programmet hjälpt projektägarna att genomföra projekt som man annars inte skulle ansett sig ha tid och resurser att genomföra. Projektägarna ser också att projekten fört med sig flera positiva spin-off-effekter.

”Nog har vi haft en del krångliga erfarenheter med koppling till programmet. Det måste ju vara någon som håller i projektet.. men det har funnits drive hos oss att göra det. Programmet gör möjligt att genomföra vad man annars inte skulle ha haft möjlighet till.”

6.2 Bedömning av projektens genomförande och dess möjligheter att uppnå de övergripande programmålen

Den övergripande målsättningen för Ålands strukturfondsprogram är "att utveckla kunskapen och förbättra kompetensen inom arbetslivet, öka sysselsättningen, produktiviteten och innovationskapaciteten" (Ålands strukturfondsprogram s.13).

I detta strukturfondsprogram har Landskapsregeringen valt att ge stöd till organisationer som i sin tur når en bred krets av slutanvändare, jämfört med tidigare strukturfondsperiod då fokus var riktat mot enskilda företag och deras produktutveckling mm. Exempel på detta är stöd till projekt som drivs av Ålands näringsliv, Ålands Centralandelslag och Medis (Medborgarinstitutet/ Mariehams stad). Med denna typ av satsningar samt genom Riskkapitalfonden har landskapsregeringen eftersträvat att erbjuda en palett av verktyg som vänder sig brett till näringslivet och invånarna på Åland, och som har en betoning på kunskapsstöd för att utveckla näringslivet och bidra till en ökad sysselsättning.

Ett av de projekt som fått stöd från programmet är projektet *Utveckla framtidens företag – från idé till export* som drivs av Ålands Näringsliv, en ideell förening som startades 2011 av handelskammaren, köpmannaföreningen m.fl. Föreningens verksamhet täcks av medlems- och serviceavgifter och därutöver driver man projekt för vilka man får kostnadstäckning. Syftet med projektet är att skapa en samlande enhet för rådgivning och affärstöd till de åländska företagen. Målgrupperna är dels entreprenörer med nya idéer, dels etablerade företag som vill expandera. Inom ramen för projektet har man bl.a. genomfört fyra företagskolor med 30 deltagare vardera som samlats vid 12–13 tillfällen. Dessa har varit mycket efterfrågade. Man har också deltagit i ungt entreprenörskap, medverkat till nätverk för kvinnliga företagare och genomfört efterfrågestyrda seminarier (t ex seminarium om e-handel). Efter uppföljning med intressenter som Ålands näringsliv samverkat med bedömer projektägaren att man i hög grad bidragit till att Ålands näringsliv nått ut mycket brett till personer som står inför att starta företag eller är i början av sitt företagande. Företagskolan och den rådgivning som erbjuds är bred och gratis för deltagarna. Hittills har man nått 285 företag (100 nya och 185 befintliga) och sysselsättningsökningen beräknas till 60 personer (målbild 100). Ålands näringsliv påpekar dock att

nystartade enskilda firmor inte räknas med i statistiken, varför antalet sysselsatta är större.

"Jag tycker att vi börjar få ett bra genomslag bland de nya företagen och intresserade företagare: Visst kommer det fram sådana som inte har hört från oss alls, men en stor procent av de nya träffar vi nog."

Såväl programadministrationen som projektägare själv påpekar att projektet fram till nu haft fokus på nya företag och att det i nästa steg handlar mer om att fokusera mer på affärsutveckling och på företag som vill expandera. Från båda hållen är man medveten om att intresset för att skala upp, expandera och nyanställa är lågt bland många små företag som är nöjda med sitt nuvarande läge, men inte desto mindre är det för både tillväxt och ökad sysselsättning viktigt med den här typen av insatser.

"Vi har en affärsutvecklare också, vi skulle vilja bredda den här aktiviteten... problemet bland företagen är kanske att alla inte har ambitionen att växla upp – inte är det fel heller, men alla företag på Åland kan ju inte tänka så."

En utmaning i genomförandet av projektet som löper över fyra år har varit att finna en avvägning mellan att på förhand precisera aktiviteter som ska genomföras inom projektet och att ha flexibilitet, styra upp insatser mot prioriterade mål och kunna svara upp mot efterfrågan hos de målgrupper (företag och blivande företag) som programmet vänder sig till. Här har Ålands näringsliv fört en dialog med programadministrationen för att hitta en balans.

Ett annat av de projekt som beviljats medel är projektet *Hållbar utveckling* med Ålands Centralandelslag (ÅCA) som projektägare. Projektet avsåg att genomföra ett kvalitetsledningsprojekt. Detta kvalitetsarbete har involverat hela organisationen och även de 17 ägargårdar som ÅCA samarbetar med. Med den kvalitetscertifiering som erhållits genom projektet har ÅCA getts möjlighet att vidga sin exportmarknad, något man redan har sett konkreta och praktiska resultat på. Det finns även planer på att i framtida årsredovisning också redovisa hållbarhet.

En utmaning som ÅCA haft, och som även projektet Flex-In (se beskrivning nedan) vittnar om, är den sårbarhet som inträffar vid personalomsättning och som försvårat dialogen med programse-

kretariatet angående uppföljning. En lärdom av detta är vikten av att det hos projektägarna finns en förankring av projekten i organisationen och att arbetet följs av en styrgrupp som vid organisations- och personalförändring kan underlätta kunskapsöverföringen.

"Projektstyrningen i projekten är viktig för att föra projekten framåt, det har vi sett flera exempel på."

"Om vi inte hade haft styrgruppen för projektet hade vi ju inte kunnat dra nytta av kompetensen i organisationen och det hade varit svårt att leverera."

Ett tredje projekt som finansierats av Eruf är *Flex-In*, en flexibel väg till inklusion som drivs av Medis som Medborgarinstitutet och Mariehamns stad står bakom. Flex-In är en digital vuxenutbildning som fungerar som ett komplement till de SFI-kurser (Svenska för invandrare) som Landskapsregeringen erbjuder. I projektet har man tagit fram ett digitalt kunskaps- och läromedelsmaterial som vänder sig till invandrare som vill lära sig svenska men som av olika skäl inte kan gå en SFI-kurs, t.ex. på grund av att de är hemma med barn, jobbar hel- eller deltid eller att de redan har grundläggande kunskaper i svenska språket och vill lära sig mer. Medis utvärdering visar att ca 100 personer varav flertalet i åldersgruppen 25–55 år har använt läromedelsmaterialet som utöver undervisning i svenska språket också innefattar undervisning om Åländsk kultur och lokala samhällsförhållanden. En stor grupp som använder materialet är kvinnor som är hemma med barn. Men också vid uppsägningar i samband med nedläggning av industri-verksamhet har man sett antalet deltagare öka. Flex-In har fått positiv respons från deltagarna. Projektet avslutas i december 2019, och det pågår redan nu diskussioner om hur läromedelsmaterialet kan fortsätta att användas efter projektet avslutats.

Såväl programsekretariatet som projektägarna tar upp svårigheter med att följa upp programindikatorerna, och som särskilt besvärlig upplevs indikatorn för förändring inom sysselsättningen. Landskapsregeringen konstaterar att man inte bara i programmet utan också i de enskilda projekten har haft stora ambitioner men att det däremot är mycket svårare att mäta effekterna. Ett exempel är Ålands näringsliv som genom sina insatser nått många företag: Hur ska man påvisa

att det är just insatserna i projektet som påverkat företagsinterna beslut om att exportera eller anställa? Projektportföljen visar att man inom ESF-fonden har lyckats i att nå utpekade målgrupper under den här strukturfondsperioden, men att man liksom tidigare har svårt att nå dem med lägst utbildning.

Ålands ekonomi är mycket liten och de makroekonomiska trenderna slår igenom mycket kraftigare än enskilda projektinsatser. Detta gör det mycket svårt att härleda orsakssambanden mellan projektinsatser och t.ex. sysselsättning. Samtidigt kan enskilda projektinsatser få mycket stor inverkan på små grupper, och effekterna av enskilda insatser i ringa skala kan ha stor betydelse för ekonomi och förväntningarna på framtiden. I det här sammanhanget spelar också tidsaspekten en viktig roll, då många av insatserna som genomförs nu, t.ex. deltagande i företagarskolan, kan få effekt först på flera års sikt.

Trots svårigheterna med att påvisa orsakssambanden vill Nordregio ändå understryka, utifrån den analys som gjorts, att den bredd på insatser som Åland valt att prioritera inom ramen för innevarande strukturfondsperiod som siktar brett genom att erbjuda en palett av stöd och instrument – från start-up-satsningar som också visat sig nå ut mycket brett, till innovationsprojekt i Ålands Business Lab och riskkapitalfonden – har skapat möjligheter att fånga upp och erbjuda stöd till olika typer av tillväxtskapande och sysselsättningskapande företag.

I detta sammanhang är det viktigt att erinra om att de kunskaper som erhålls genom arbetet med strukturfonderna kan användas för lärande i det fortsatta arbetet. Särskilt viktig är denna läroprocess när det gäller val av indikatorer, hur dessa kan mätas, i vilka tidsspann de bör analyseras och vilka särskilda förutsättningar som gäller för en liten ekonomi som Åland.

Ett av de övergripande målen i strukturfondsprogrammet är att öka sysselsättningen. Åland har en hög sysselsättning och låg arbetslöshet, och de insatser man valt att prioritera har därför handlat om att stimulera dynamiken, att det kommer nya företag och företag inom nya branscher, företag som på sikt kan bidra till att den höga sysselsättningen bibehålls. Andra insatser för att stärka sysselsättningen är kopplade till integration, där de omedelbara effekterna kanske snarare ses i minskade offentliga utgifter. För att nå resultat med de insatser som prioriteras menar

programsekretariatet att det är viktigt att de understöds och kompletteras av den övriga politiken. Programsekretariatet har uppmuntrat projektsökande till dialog med sekretariatet före ansökan, något som bekräftas av flera projektägare, och som också bidragit till en låg andel avslag.

6.3 Bedömning av tematiska mål och investeringsprioriteringar

Det åländska strukturfondsprogrammet har fem tematiska mål, två inom ERUF och tre inom ESF, med fem tillhörande investeringsprioriteringar. Här nedan kommenteras programmets måluppfyllelse i förhållande till de fem tematiska målen och investeringsprioriteringarna.

01 – Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

Inom ramen för detta tematiska område har investeringsprioritering 1b valts som innebär att främja företagsinvesteringar inom forskning och innovation, och att utveckla kopplingar och synergieffekter mellan företag, forsknings- och utvecklingscentrum och den högre utbildningssektorn.

I motiveringen till valet av denna investeringsprioritering anges behovet av en ökad förmåga att utveckla innovativa produkter, tjänster och tillväxtföretag i en snabbt föränderlig miljö, och den valda investeringsprioriteringen förväntas bidra till en ökad andel FoU-verksamhet i enlighet med Europa 2020-strategin.

Flera projekt som beviljats medel ur strukturfondsprogrammet stödjer denna investeringsprioritering, däribland Business Lab Åland, Åland Sailing Robots och Ålands riskkapitalfond.

Nordregios bedömning är att de projekt som beviljats medel mycket väl svarar mot mål och investeringsprioritering. Det gäller även etableringen av Ålands riskkapitalfond som dock inte förbrukat medel i den utsträckning som förväntats (se 6:4).

03 – Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, jordbrukssektorn (för EJFLU) och fiske- och vattenbrukssektorn (för EHFF)

Inom ramen för detta mål har den investeringsprioritering som syftar till att stödja kapaciteten för små och medelstora företag att satsa på tillväxt på regionala, nationella och internationella marknader och ägna sig åt innovationsprocesser valts (investeringsprioritering 3d). Också här anges som motiv behovet av en utvecklad förmåga att ut-

veckla innovativa produkter, tjänster och tillväxtföretag i en föränderlig miljö, men också den höga andel mikroföretag som står för en betydande del av sysselsättningen.

Projekt som stöder denna investeringsprioritering är Utveckla framtidens företag – från idé till export som drivs av Ålands näringsliv AB och Energismart Åland som drivs av Ålands Teknologi och energicentrum.

Flera av de projekt som beviljats medel under denna investeringsprioritering, men också under prioritering 1b ovan, har som syfte att via utåtriktade aktiviteter och nätverksbyggande nå ut och ge stöd till en bredare krets företag och individer. Nordregios bedömning är att det varit en klok strategi för att stärka de åländska företagen vad gäller affärsutveckling, innovationsförmåga och tillväxt.

08 – Främja hållbar sysselsättning av god kvalitet och stödja arbetskraftens rörlighet

Inom detta mål har den investeringsprioritering valts som syftar till ökad tillgång till anställning för arbetssökande och icke-förvärvsarbetande, inklusive långtidsarbetslösa och personer som står långt från arbetsmarknaden, däribland lokala sysselsättningsinitiativ och stöd till arbetskraftens rörlighet (investeringsprioritering 8i). I motiveringen anges att särskilt ungas och långtidsarbetslösas ställning på arbetsmarknaden.

Exempel på projekt som stöder denna investeringsprioritering är Emmaus returcafé som har som målsättning att integrera långtidsarbetslösa på arbetsmarknaden.

Utvärderingen visar att de projekt som prioriterats ligger väl i linje med investeringsprioriteringen, och att man i hög utsträckning når de utpekade målgrupperna. Vad gäller sysselsättningen och arbetsmarknaden påverkas denna emellertid av en rad externa faktorer, vilket gör det svårt att bedöma de långsiktiga effekterna.

09 – Främja social inkludering och bekämpa fattigdom och diskriminering

Den investeringsprioritering som valt inom detta mål är aktiv delaktighet, inklusive för att främja lika möjligheter och aktivt deltagande samt förbättra anställningsbarheten (investeringsprioritering 9i). I motiveringen till denna anges en ökad förståelse för olikheter, validering av kunskaper och behov av åtgärder som minskar marginalisering av utsatta grupper.

Exempel på projekt som stöder denna investeringsprioritering är Flex-In, en flexibel väg till inklusion som drivs av Medborgarinstitutet/ Mariehamns stad och erbjuder ett digitalt studiematerial för undervisning i svenska som vänder sig till individer med olika förkunskaper.

Utvärderingen visar att det krävs en rad olika åtgärder för att nå grupper som riskerar att marginaliseras, då behoven och tidigare kunskaper hos individerna ser mycket olika ut. Projektet Flex-In är ett bra exempel på detta, men visar också svårigheterna med de krav som ställs på validering av kunskaper.

10 – Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande

För denna målsättning har två investeringsprioriteringar valts; att stärka lika tillgång till livslångt lärande för alla åldersgrupper i formella, icke-formella och informella sammanhang, höja arbets-

kraftens kunskaper, färdigheter och kompetens och främja flexibla utbildningsvägar inklusive genom yrkesvägledning och validering av förvärvad kompetens (10iii) och att förbättra utbildningens relevans för arbetsmarknaden, underlätta övergången från utbildning till arbete, förstärka yrkesutbildningssystemen och deras kvalitet mm (10iv).

Exempel på projekt som stöder dessa investeringsprioriteringar är Hållbar utveckling som drivs av Ålands centralandelslag (ÅCA) och syftar till att höja kompetensen genom införande av ett kvalitetsledningssystem och VÅG – Vuxenutbildning i Ålands gymnasium som syftar till att etablera strukturer för ett livslångt lärande.

Utvärderingen visar att insatserna inom detta mål inte bara syftar till att höja arbetskraftens kunskaper, färdigheter och kompetens, utan också, som i projektet Hållbar utveckling, har bidragit till verksamhetens utveckling och konkurrensförmåga.

Tabell 9: Utfall i budgeterad och utbetald finansiering per tematiskt mål (situation 31.12.2018)

	Tematiskt mål	Budgeterat	Beslutat 2018-12-31	Beslutat %	Utbetalt 2018-12-31	Utbetalt %
01	Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation	3 716 060,00	1 760 764,90	47,38%	1 005 138,87	27,05%
03	Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, jordbrukssektorn (för EJFLU) och fiske- och vattenbrukssektorn (för EHFF)	929 016,00	930 183,00	100,13%	429 292,56	46,21%
08	Främja hållbar sysselsättning av god kvalitet och stödja arbetskraftens rörlighet	1 283 884,00	1 268 059,60	98,77%	778 701,28	60,65%
09	Främja social inkludering och bekämpa fattigdom och diskriminering	1 000 856,00	1 010 186,20	100,93%	257 728,85	25,75%
10	Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande	2 719 544,00	2 649 424,60	97,42%	797 234,00	29,31%

6.4 Genomförande av finansieringsinstrumentet "Offentligt riskkapital"

Utvärderingsgruppen har gått igenom relevanta dokument angående riskkapitalfonden samt intervjuat Programadministrationens (Ålands Landskapsregering), Ålands Utveckling Ab:s och portföljföretagens representanter i februari-mars 2019. Analysen nedan sammanfattar Nordregios bedömning av riskkapitalfonden som en del i Ålands strukturfondsprogram 2014–2020.

Inledning

Finansieringsinstrumentet Offentligt riskkapital, här kallat Riskkapitalfonden, förvaltas av Ålands Utvecklings Ab. Sedan 2016 har riskkapitalfonden investerat strax under 600 000 euro (inklusive förvaltningsarvode). Investeringar som gjorts har gått både till företag för export och till företag i sådd fas. Vissa investeringsbeslut har fattats för projekt som sedan inte lyckats locka extern medfinansiering.

Erbjudandet från riskkapitalfonden till företag utgår från pari passu -principen (jämsides, i samma takt), vilket innebär krav på att alla investeringar som Riskkapitalfonden gör matchas med ett minst lika stort belopp från en medinvestorare ifrån den privata sektorn. Riskkapitalfonden erbjuder de företag man investerar i ett aktieägaravtal där Ålands Utvecklings Ab går in med högst 50 % av aktiekapitalet. Ålands Utvecklings Ab går också alltid in med en plats i styrelsen, för denna tar man dock inte ut något arvode. Aktieägaravtalet kan även kombineras med lån (med 8 % ränta). För att kunna erhålla finansiering från riskkapitalfonden krävs affärsplan och budget för 3 år, och för detta arbete kan Ålands Näringsliv bistå med hjälp och tips. Riskkapitalfonden bedömer att detta erbjudande och upplägg är tydligt och enkelt att förstå, och menar också att det inte är förenat med överdriven byråkrati. Bland de marknadsföringsinsatser som Riskkapitalfonden deltagit i kan nämnas Kapitalmarknadsdagen som genomförs en gång per år, besök på Business Lab, frukostmöten, affärsidéutövning med Ålands näringsliv mm.

"Vi i Ålands Utvecklings Ab har inget mål att göra vinst, utan strävar efter mervärde för samhället. Vi ger rådgivning till många företagare som kommer till oss med idéer, inte bara dem vi investerar i eftersom många idéer inte alls nått den nivån av planering att man kunde överväga investering – vi tillför således ett värde i form av affärsutveckling."

"Vi skulle också vilja påstå att vi ökat mängden privat kapital som finns tillhanda – många investerare skulle inte alls ha vetat om de investeringsmöjligheter som de hittat via oss."

Hos programadministrationen för strukturfondsprogrammet finns det dock en oro över att investeringstakten i Riskkapitalfonden gått långsammare än väntat, och man skulle gärna se att takten ökas. En fråga som ställs är om det handlar om brist på marknadsföring eller om orsakerna ska sökas på annat håll.

"Hur det fungerar är inte alltid så lätt att förstå då man jämför med andra sorters stöd."

"De flesta är nog ute efter stöd fortfarande. Det finns en tveksamhet kring riskkapital och det har inte fått det genomslag jag väntat."

"Det tunga argumentet hos många företag är nog att man inte vill ta in fler delägare."

Riskkapitalfondens betydelse på Åland från portföljbolagens perspektiv

Riskkapitalfonden välkomnas på Åland som ett kompletterande finansieringsinstrument som medverkar till företagets förankring på Åland och förstärker marknads förtroende i portföljföretagen. Samtliga projekt som erhållit medel ur riskkapitalfonden sätter stort värde på riskkapitalfonden som komplement till andra finansieringskällor för företagsfinansiering på Åland. Företagen uppskattar också den kompetens som ÅUAB bidrar med genom sin styrelseplats, inte minst kontakterna till andra finansieringskällor.

"Jag skulle nog säga att det finns en ganska positiv bild av riskkapitalet, många företagare ser det som en fördel att någon extern kommer in."

"Vi valde ett samarbete med ÅUAB eftersom detta verkade som ett mindre riskfyllt alternativ än att ta banklån – hade företaget misslyckats skulle det ha uppstått bekymmer över banklånets återbetalning" "Riskkapitalfonden är för oss ett långsiktigare instrument för företagsstöd än andra offentliga stödformer – riskkapitalfonden är delägare och stödpunkt under flera års tid under förberedelserna för exit."

"EU-riskkapitalfonden är ett väldigt viktigt instrument för Åland. Tillgång till kapital är ju begränsat på Åland. Vi har vissa rika släkter, privatägda finansierare - men det är inte Stockholm eller Helsingfors."

"Olika typer av bolag behöver olika typ av finansiering - i olika faser av företagets utveckling. EU-riskkapital som ÅUAB bjuder på här passar enligt min mening riktigt bra för företag som redan har startat och har produkt/service - men som jobbar på "turnaround" (Death Valley) för att nå lönsamheten."

"Bankerna är inte så intresserade av just turnaround fasen. De kommer gärna med efter att lönsamheten har nåtts. Turnaround - där behövs EU-riskkapitalfonden."

Det faktum att ÅUAB medverkar med finansiering och kompetens i ett företag förstärker det externa förtroendet för företaget. När ÅUAB medverkar ger det andra finansierare och marknadsaktörer en signal av due diligence hos företagen. Det finns också på Åland exempel på verksamhet som inte skulle kommit tills stånd om det inte vore för investering från riskkapitalfonden.

Projektägarna understryker i intervjuerna att det är viktigt att ha klart för sig att riskkapitalfonden går in med riskfinansiering, antingen i start-ups eller i företag i expansionsfas - det handlar alltså om risktagande. Man ska även komma ihåg att finansiering med riskkapital är förenat med en kostnad för företagen. Flera lyfter också fram att riskkapitalet möjliggör att fler verksamheter stannar på Åland:

"Med EU-riskkapital är det mer sannolikt att företag och aktiviteter förankras på Åland t.ex. jämfört med samarbeten med internationella banker. Åland får tillbaka en del av pengarna i form av skatter osv."

"För oss tillför EU-riskkapitalet också stabilitet. Det är faktiskt ägarstruktur, kunder, och kompetens som företag är ute efter. Ägarstrukturen kan förankra företag på Åland också på längre sikt, och man flyttar troligtvis inte så lätt från Åland om de tre elementen finns på plats."

När det gäller utvecklings- och investeringsmöjligheter för riskkapitalfonden ser projektägarna framförallt att det handlar om att fokusera på exportföretag, teknologiföretag, företag i turna-

round fas, inom tillväxtområden och i start ups. Det är inte troligt att det är de minsta företagen som har mest behov av riskkapital. Däremot finns det ett också ett viktigt rättviseperspektiv i att det ska finnas lika ansökningsmöjligheter för alla företag som uppfyller kriterierna.

Erfarenheter av samarbetet med riskkapitalfonden

Portföljföretag anser att samarbetet med Ålands Utvecklings Ab har varit positivt och att Ålands Utvecklings Ab har kunskap och relevanta kontakter som portföljföretag kan dra nytta av. Å andra sidan har det uppstått funderingar gällande kommunikationen - speciellt början av samarbetet kunde ha varit mer aktivt och heltäckande från fondförvaltarens sida för att få fram alla detaljer gällande det finansiella instrumentets verksamhet.

"Från vårt perspektiv hade det varit positivt med mera flexibilitet i att t.ex. revidera arrangemanget med riskkapitalfonden då man fått en bättre överblick av behovet och av utbudet på medfinansiering."

"Givetvis hade även en flexiblare linje i kravet på privat medfinansiering om möjligt varit till stor nytta för oss. Vi skulle gärna ha sett ett aktivare informationsflöde speciellt i början av diskussionerna med riskkapitalfonden. Vi fick inte all viktig information i början, t.ex. gällande möjligheter för omplanering av finansieringen och det pågående samarbetet med riskkapitalfonden. Möjligheterna att göra sådana omdömmingar förblir oklara speciellt för företagare som är i inledande förhandlingar med riskkapitalfonden".

"ÅUAB har inte antagit någon stark eller drivande roll i styrelsearbetet eller på annat sätt gett råd i tillväxten eller verksamhetsutvecklingen. Dock menar vi att detta främst beror på oss själva - att stöd nog skulle finnas tillhanda via ÅUAB men att vi inte känt oss vara i behov av den."

Investeringstakt

Den nuvarande, relativt långsamma investerings-takten är enligt programadministrationens uppfattning inte helt tillfredsställande. Med hjälp av dokumentanalysen och intervjuerna har Nordregio gjort ett försök att analysera huruvida den långsamma investerings-takten beror på antalet potentiella portföljbolag, villkoren för användningen av det finansiella instrumentet, fondförvaltarens

hantering av det finansiella instrumentet, eller eventuellt på andra faktorer.

Man kan (rent matematiskt) argumentera att antalet potentiella företag på Åland för ev. riskkapitalinvesteringar är högre än väntat: Det totala antalet företag på Åland är drygt 2 500 och antalet nystartade företag ligger på drygt 200 företag per år. Riskkapitalfondens kriterier för vilka företag som kan erhålla finansiering och krav på tillväxt och expansion begränsar antalet potentiella portföljföretag. Men det borde trots detta ändå finnas potential för en ökad "deal flow", dvs. ett ökat antal företag och företagsidéer som skulle kunna vara aktuella för finansiering med riskkapital ur riskkapitalfonden. Det är uppenbart att många företag inte är intresserade av att dela ägandet i företaget, men det finns troligen också många företagare som för närvarande inte har tillräcklig insikt i vad riskkapitalägandet betyder och vilka fördelar i form av kunskap och kompetens som medföljer det offentliga riskkapitalet. Det finns således behov av att ytterligare öka kommunikationen angående det finansiella instrumentet. Villkoren för det finansiella instrumentet och speciellt den höga räntan på lån är emellertid faktorer som i sig kan bidra till att förklara den långsamma investeringstakten. Riskkapitallånen höga ränta medför att det helt enkelt kan vara mer lockande med banklån än med riskkapitalarrangemang.

Konjunkturen har också bidragit till att det är billigt att låna pengar i banken jämfört med riskkapitalfondens villkor. Riskkapitalfonden medger att det visserligen finns företag som inte vill ta in en extern ägare, men framhäver att det finns en positiv bild av riskkapital och att många också gärna vill få in extern medverkan i styrelsen.

"Riskkapitalet har inte riktigt uppnått önskat genomslag. Intressenivån kan ju handla om en kulturell grej, villkoren är tydligt en annan faktor."

"Under kapitalmarknadsdagarna en gång per år har man snarare redovisat vad som har gjorts och vad

riskkapitalfonden varit med om än redovisa olika aspekter att tänka på kring riskkapital."

Nordregios analys antyder att det med tanke på Strukturfondsprogrammets löptid är viktigt att beakta risken att 100 % av de medel i strukturfondsprogrammet som reserverats för riskkapitalfonden inte kommer att hinna investeras om inte investeringstakten ökas.

6.5 Övriga synpunkter

Som ett ytterligare tema som togs upp under vissa av intervjuerna vill Nordregio fästa uppmärksamhet vid ett potentiellt orosmoment för framtida ekonomisk expansion och utveckling av det åländska näringslivet, speciellt inom varuhandeln. Ålands tullgräns medför som känt många ekonomiska möjligheter speciellt för sjöfartsktörerna, men den verkar å andra sidan också vara en förhindrande faktor för export av varor genom e-handel till exempel till Sverige och Finland. På grund av nyligen tillkomna bestämmelser att även mindre värdefulla varor medför striktare skattepåföljder på fastlandet är det jämförelsevis svårt idag att bedriva e-handel från Åland.

Med tanke på programmets målsättningar vad gäller sysselsättning och expansion av små och medelstora företag verkar detta som ett tema som det lönar sig att informera och jobba mera kring för att undvika att företagare med ambitioner att sälja produkter utanför Åland tappar motivationen för sin affärsidé. Bland möjliga tillvägagångssätt som tagits i bruk av åländska bolag listas bl.a. att sälja via filialer på fastlandet eller att fokusera på försäljning till bolag istället för konsumentmarknaden där skattepåföljden har en mer märkbart negativ effekt. Det är positivt att observera att Ålands näringsliv redan tagit upp dessa frågor under åtminstone ett informationstillfälle.

7. Slutsatser

Ytterligare två år av genomförande av struktur-fondsprogrammet har gått sedan den senaste utvärderingen ägde rum under våren 2017. Projekt-medlen har i stort sett beviljats till projekt, med undantag för riskkapitalfondens investeringar i portföljföretag. Utbetalningsprocessen har också tagit fart, med 35% av projektstödpengarna utbetalda per den 31 december 2018.

Programmet är på väg i rätt riktning för att nå de uppsatta programmålen. Både Eruf och ESF innefattar innovativa och inkluderande projekt och aktiviteter som i hög grad bidrar till målen, och indikatoruppföljningen tyder på att Struktur-fondsprogrammet på Åland har i allt väsentligt goda möjligheter att nå målen. För vissa indikatorer inom ESF finns tecken på svårigheter att nå mål-uppfyllelse. Samtidigt kan konstateras några av indikatorerna är komplexa, och inte alltid ger en fullständig bild av projektens resultat. Intervjuerna med projektägare och programförvaltningen har varit vid utvärderingen visat sig vara viktiga för att komplettera indikatoruppföljningen.

Struktur-fondsprogrammet på Åland, speciellt Eruf-delen, har beviljat stöd till organisationer med förmåga att samla bredare målgrupper av företag, aktörer och individer inom olika områden. Denna strategi som syftar till att uppnå ett större genomslag och en högre grad av inklusivitet, ser ut att ha lyckats bra hittills. Programmet har redan nått en bred kategori av aktörer - ett resultat som skulle ha varit svårt att nå enbart med projekt som drivs av enskilda företag och organisationer med fokus på enstaka produkter eller service.

Det åländska finansieringsinstrumentet (riskkapitalfonden) har hittills beslutat om sju investeringar med medel ur riskkapitalfonden. Det omfattar sammantaget ungefär 20% av de tre miljoner euro som har reserverats från Eruf till riskkapitalfonden. Riskkapitalfonden välkomnas på Åland som ett kompletterande finansieringsinstrument till banklån och andra ordinarie former av företagsfinansiering. Därutöver medverkar riskkapitalfonden till företagets förankring på Åland och bidrar till att förstärka marknadens förtroende i portföljföretagen. Det finns dock anledning ifrå-

gasätta realismen i att riskkapitalfonden kommer att hinna investera 100 % av de för riskkapitalfonden avsatta medlen före programperioden löper ut. För att detta ska vara möjligt kommer det att vara nödvändigt att öka marknadsföringen av det finansiella instrumentet för att nå ut med information till berörda målgrupper, och att höja ambitionsnivån i pågående och nya förhandlingar med potentiella portföljbolag. Det är i detta sammanhang dock viktigt att också komma ihåg att villkoren för det finansiella instrumentet spelar en väsentlig roll och att ett vanligt banklån med låg ränta kan visa sig vara ett mer lockande alternativ för många företag. Nordregio bedömer således att det finns ett tydligt behov av ökad kommunikation och en fördjupad lärandeprocess hos berörda aktörer och potentiella företag för att investeringstakten inom det finansiella instrumentet ska kunna höjas.

De projekt som erhållit medel ur struktur-fonderna, Eruf och ESF, verkar i stort sett vara nöjda med den programförvaltning som genomförts av Ålands landskapsregering. I kombination med den revision som genomförts av struktur-fondsprogrammet, visar detta på en professionell programförvaltning och tillfredsställande serviceattityd. En del av stödmottagarna anser dock att det fortsatt finns förbättringsmöjligheter vad avser tydlighet gällande uppföljning och återrapportering.

Angående slutsatser kring de specifika frågorna som särskilt belyses i denna halvtidsutvärdering (dessa gällde projektstyrningen i projekten och genomförda förenklingar i genomförandet av struktur-fondsprogrammet) kan man konstatera:

- Projektstyrningen i projekten har i stort sett varit professionell och effektiv. Det kan emellertid konstateras att det finns stora skillnader mellan projektägare när det gäller förståelse av struktur-fondsprogrammets syfte och karaktär, erfarenhet av att styra liknande projekt och förmåga att hantera förändringar, t.ex. att reagera snabbt och effektivt vid förändringar i projektorganisationen. Tidigare erfarenhet av implementering av EU-projekt spelar också en betydande roll.

■ De genomförda förenklingarna i programgenomförandet (förenklad kostnadsmodell, schablonkostnader för personalutgifter, möjlighet att tillämpa klumpsumma och enhetskostnader/ESF) har välkomnats och underlättat projektförvaltningen för projektägarna. Det är dock anmärk-

ningsvärt är att det fortfarande förekommer utmaningar och problem när det gäller det elektroniska stödhanteringssystemet. Problem med IT-lösningar, fastän irriterande då de medför dubbelarbete, har dock inte uppfattats som kritiska.

8. Rekommendationer

I detta avslutande kapitel presenterar vi rekommendationer inför programmets fortsatta genomförande.

Genomförande och uppföljning

Nordregio föreslår följande åtgärder angående programmets genomförande och uppföljning:

- Tydligare information och rådgivning till projektägarna gällande uppföljning samt i hur man ska redovisa indikatorer och måluppfyllelse. Det är viktigt att satsa ytterligare på effektiv och intensiv kommunikation med projektägare, också efter projektstart.
- Mer fokus på indikatorer: har några indikatorer målsättningar som är (för) lågt/(för) högt satta? Finns det indikatorer där förändrade makroekonomiska förutsättningar har förändrat syn på målsättningarna? Finns det indikatorer där beskrivningar kunde förtydligas?
- Konsekvent fokus på korta ledtider för utbetalning till projektägare
- Fullt utnyttjande av interna styrgrupper hos projekten för att effektivisera projektimplementeringen men också för att minska risk för kompetenstapp vid t ex organisationsförändring eller personalförändring.
- Dra lärdom av erfarenheter 2014–2020 ang. inrättande av IT-stöd och ge även feedback till EU-kommissionen. Finns det någonting vi kan göra med tanke på följande programperiod så att samma IT problem inte skall upprepas.

Riskkapitalfonden

Utvärderingsgruppen ser etableringen av det finansiella instrumentet riskkapitalfonden som ett innovativt koncept med klara fördelar som kompletterar andra former för företagsfinansiering

på Åland, men som ytterligare skulle behöva finslipas för att nå full effekt. Det är svårt att på förhand bedöma såväl rätt storlek på investeringsfonden som realistisk investeringstakt - men en del av framgången hos det finansiella instrumentet handlar också om graden av marknadsföring och aktivitet under implementeringsfasen. Det är emellertid också viktigt att ha förståelse för att professionella investeringsprocesser kan ta mycket lång tid, och att riskkapitalfonden är ett för Åland nytt och specifikt instrument som ännu inte är tillräckligt känt på Åland.

Utvärderingsgruppen rekommenderar:

- Höja investeringstakten så att tidsbrist mot slutet av programperioden inte gör det för svårt att investera det utsatta 3 miljoner euro och fortfarande upprätthålla en professionell analys- och förhandlingsprocess.
- Fördjupa lärandeprocessen snarast vad gäller det finansiella instrumentet. Man bör fortsätta lära av andra riskkapitalbolag speciellt i Finland och i Sverige. Ett lärande seminarium kommer att hållas under (början av) hösten 2019 inom ramen av utvärderingsprocessen, detta för att komplettera den årliga Kapitalmarknadsdagen.
- Öka medvetenheten och godkännandet för viss risk med riskkapitalverksamheten: Det handlar (statistiskt) om att 1/10 av investeringar lyckas ordentligt, och kanske att 2/10 eller 3/10 lyckas hyfsat. Trots höga förväntningar är det normalt att alla investeringar inte ger önskad framgång.
- Öka intensiteten i samarbete och dialog mellan Landskapsregeringen på Åland och Åland Utvecklings AB för att öka den gemensamma förståelsen av de åtgärder som krävs för att kunna investera de kvarstående resurser under programperiodens tidsfrist på ett professionellt sätt.

Referenser

Evalsed Sourcebook: Method and Techniques

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/guide/evaluation_sourcebook.pdf

Guidance document on monitoring and evaluation, European Cohesion Fund/European Regional Development Fund 2014. European Commission

Statistisk årsbok för Åland 2018

Statistik på ÅSUB: www.asub.ax

Utvärderarnas första delrapport per 31,12,2016
Ålands strukturfondsprogram perioden 2014–2020 Nordregio 2017.

Bilaga 1:

Teoribaserad utvärdering

Enligt "Utvärdering av strukturfondsprogram "Entreprenörskap och kompetens" för landskapet Åland för perioden 2014-2020" (Anbud till Ålands landskapsregering, december 2016) ska en kompletterande analys av programindikatorerna genomföras så att bedömning av validiteten av uppgifterna kan granskas.

Teoribaserad utvärdering – metodik

Teoribaserad utvärdering (Theory-based impact evaluation) syftar primärt till att analysera frågor kring varför, hur och under vilka förutsättningar policies och program orsakar avsedda eller observerade resultat. I EU-kommissionens styrdokument/guide Evalsed Sourcebook: Method and Techniques lyfts Theory based evaluation fram som ett angreppssätt för att utforska och förstå mekanismerna bakom förväntade policyresultat och jämföra dessa med verkliga resultat. För att kunna göra detta inleds utvärderingen med att identifiera bakomliggande programteorier och förklara dem på ett sätt som gör att de går att testa.

Den metod som föreslås kallas Realist evaluation och grundar sig på Pawson och Tilley (1997).

"One of the tasks of a realist evaluation is, therefore, to make the theories within a programme explicit, by developing clear hypotheses about how, and for whom, programmes might 'work'. The implementation of the programme, and the evaluation of it, then test those hypotheses. This means collecting data, quantitative and qualitative, not just about programme results, or the processes of programme implementation, but about the specific aspects of programme context that might impact on programme results, and about the specific mechanisms that might create change." (Evalsed Sourcebook: Method and Techniques, p. 53)

För mer information se https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/guide/evaluation_sourcebook.pdf eller en sammanfattande film: <https://www.youtube.com/watch?v=QQN2H9qjcnY>

Bilaga 2: Intervjulist

Programansvariga och program-administration:

Linnea Johansson, Ålands Landskapsregering
Kenneth Åkergård, Ålands Landskapsregering (ERUF)
Chris Lindholm, Ålands Landskapsregering
Susanne Strand, Ålands Landskapsregering
Tomas Fellman, Ålands Landskapsregering (ESF)

Projekt

Anders Ekström, Utveckling framtidens företag, Ålands näringsliv
Ida Eriksson och Siv Ekström, Flex-In, Medborgarinstitutet/Mariehamn Medis,
Hans Wikström, Hållbar utveckling, Ålands Centralandelslag
Marika Fagerlund, Offentligt riskkapital, Åland Utvecklings Ab
Portföljföretag 1 (februari 2019): Leakomatic
Portföljföretag 2 (mars 2019): Stallhagen
Portföljföretag 3 (mars 2019): Björkkö

P.O. Box 1658
SE-111 86 Stockholm, Sweden
nordregio@nordregio.org
www.nordregio.org
www.norden.org

ISBN: 978-91-87295-72-0
ISSN: 1403-2503